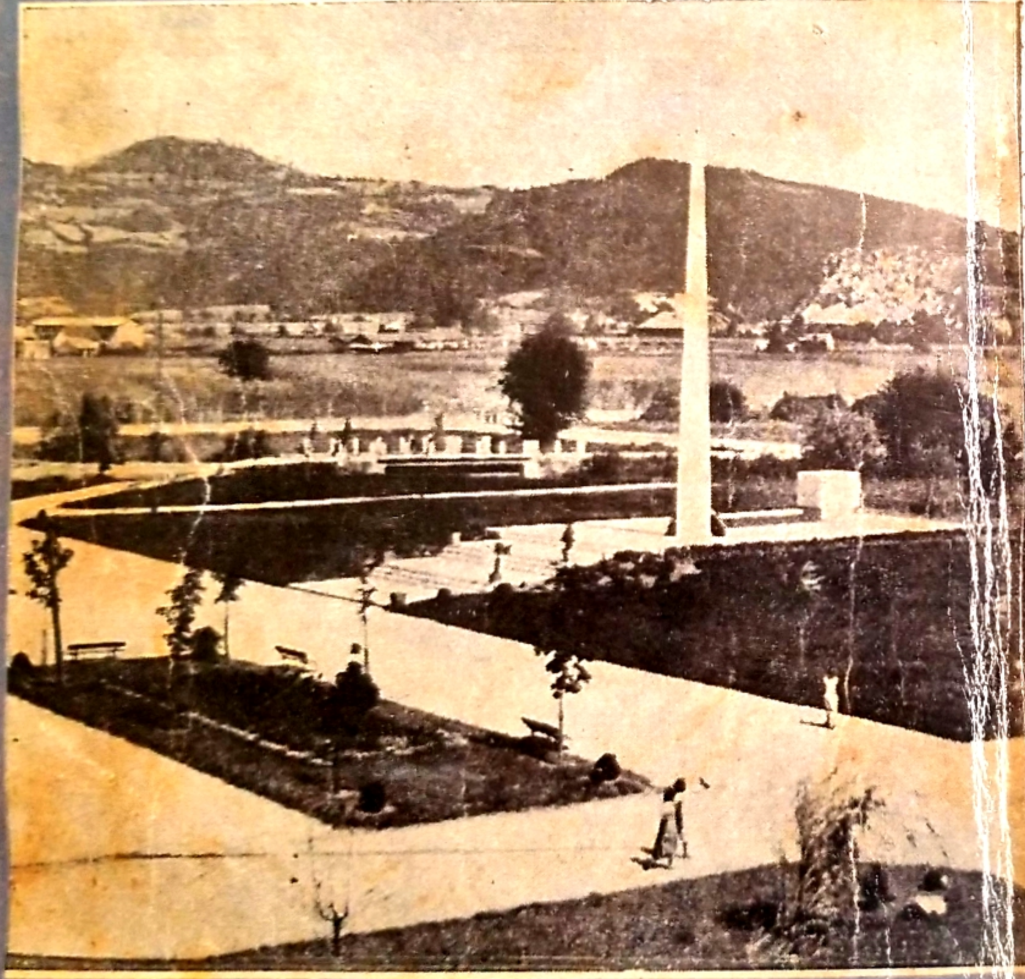
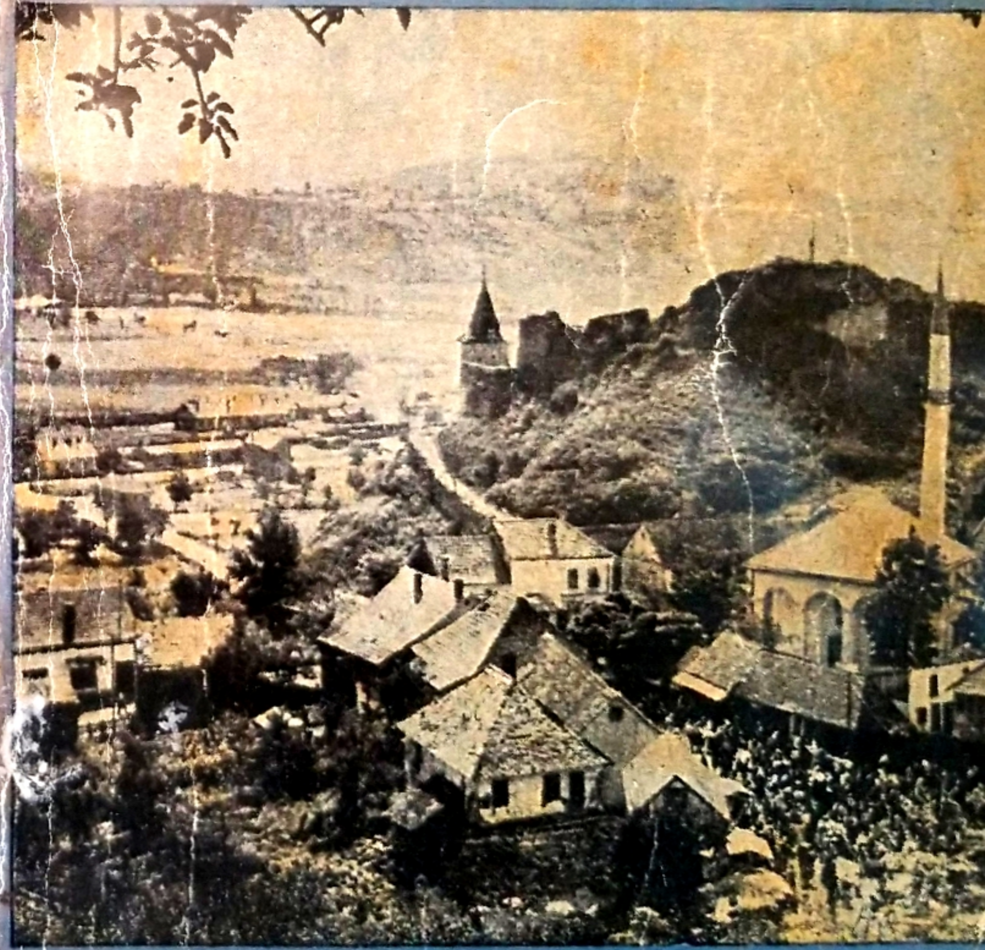

DOBOJ
i okolina

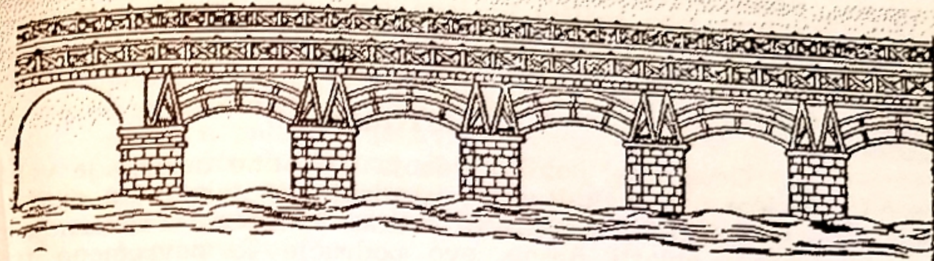
DOBOJ
I OKOLINA

IZDAJE NARODNI ODBOR OPŠTINE
DOBOJ
1960

Urednik
Mihajlo Maletić

Za štampu pripremilo Novinsko izdavačko preduzeće
Mlado pokolenje, Beograd Prol. brigada 8

GEOGRAFSKI POLOŽAJ I OSOBINE

Doboj je grad koji leži na izlazu iz Maglajsko-Dobojske klisure, na ušću reke Spreče u Bosnu, ispod obronaka Ozrena i Borje, u širokoj aluvijalnoj ravni, nad terasastim dolinskim stranama ove reke, na 143 m. nadmorske visine. Spreča se uliva u Bosnu s desne strane, dok se nešto južnije, na 2 km. od varoši, kod predgrađa Usore uliva u Bosnu reka Usora. Pre jednog veka Bosna je tekla pored samog grada.

Pre Drugog svetskog rata Doboj je bio sresko mesto. Ostao je to i posle uvođenja komunalnog sistema 1955 godine. Prema popisu stanovništva od 1953 imao je oko 8.500 stanovnika, ali se tokom poslednjih godina taj broj dosta povećao naglim razvojem industrije. Stanovnici grada i okoline su pretežno Srbi i Muslimani.

Doline spomenutih reka su prirodni prometni putevi u jugoistočnom pravcu, pa je stoga Doboj u starini bio važna raskrsnica. Tu se od stare pruge Sarajevo — Bosanski Brod odvaja pruga za Tuzlu, a ispred predgrađa Usore vodi pruga preko Teslića do Pribinića. Od podizanja pruge širokog koloseka Bosanski Šamac — Sarajevo 1947 godine, Doboj je jedna od najvažnijih železničkih stanica u centralnoj Bosni.

Spomenutim pravcima vode i dva druma, dok treći, najznačajniji, ide u blizini pruge Sarajevo — Bosanski Brod. Od toga druma, nešto severnije od Doboja, kod Kotorskoga, odvaja se važan ogranak, koji ide uporedo sa rekom Bosnom na Modriču i Bosanski Šamac.

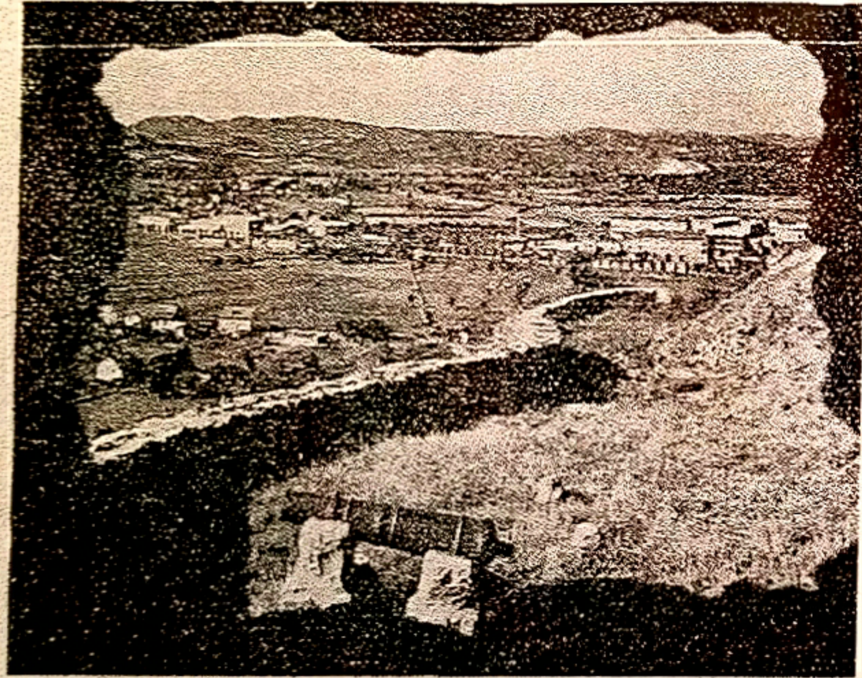
U Doboju je razvijena industrija automobilskih delova, kompresora i pneumatičkih aparata. Ima i železničku radionicu, fabriku za preradu voća i povrća i kamenolom. Njegovi stanovnici su zaposleni pretežno u industriji i na raznim zanatima, a oni, nastanjeni u starijim delovima

grada, bave se i zemljoradnjom. Dobој pretstavlja tak i trgovačko sedište krajeva oko ušća Spreče i Usore.

Njegovo ime je inače dosta često za naselja u Bosn Hercegovini; sem ovoga ima još tri Doboja u republici

ISTORIJA

Geografski položaj Doboja i okolne uslovio je velik delom njegov kulturni i istoriski razvitak, kako onaj n stariji, tako i u istorisko vreme. Smešteno u severnoj, g ničnoj oblasti Bosne, ovo područje je povremeno trp uticaje severnih kulturnih kretanja iz doline reke Sa

POGLED SA TVRĐAVE (GRADA)

Čestim osvajanjem ovih krajeva od severnih suseda ti u caji su delovali i neposredno, no nisu mogli ostaviti traj trag na spomenicima. Naprotiv, kulturna strujanja sa ju dolinom reke Bosne, u čijem je donjem toku vremeno došlo do stvaranja bosanskih državnih centara, toliko snažna, da mnogobrojni kulturno-istoriski spomenici p nikli na ovom tlu, nose izrazito njihova obeležja. Sve m nifestacije ljudskog duha na kulturnom planu pripada bosanskoj kulturnoj, a docnije i državnoj celini.

Daleka prošlost oduvek budi maštu. Materijalni spomenici, delo ljudskih ruku i uma iz tih davnih vremena, jedini su ostaci na osnovu kojih arheologija rekonstruiše i prati razvoj čoveka i kulture. Njeni rezultati pokazuju da je u paleolitu (starije kameno doba) na ovom području živeo čovek. Danas je to neosporno utvrđena činjenica, iako je u nauci dugo vladalo mišljenje da čitava Bosna i Hercegovina ne sadrže ostatke iz najstarije istorije ljudskog društva.

Na samom ušću reke Usore u reku Bosnu odmah kod Doboja, prilikom radova na kamenolomu slučajno su otkriveni ostaci ljudskog staništa na otvorenom prostoru. Bližim ispitivanjem otkrivena su brojna oruđa od klesanog kamena koja pripadaju paleolitu. Tipološka analiza nađenih predmeta pokazuje da se tu radi o musterijensko-orinjačkim tipovima oruđa srednjeg paleolita. Inventar čine nukleji, kameni klinovi, strugalice i šiljci. Kvalitetne odlike sloja u kome je nađen materijal ukazuju na toplu klimu u vreme jednog međuledenog doba. To bi još mnogo bolje moglo biti ilustrovano ostacima kostiju životinja iz toga vremena, kojima se paleolitski čovek hranio, ali takvi nalazi na ovom mestu nažalost nedostaju. Sa drugih nalazišta nam je poznato da su ljudi ovog kulturnog stupnja bili lovci životinja i skupljači plodova. Za zemljoradnju i stočarstvo nisu znali. Istraživači nalazišta na ušću Usore računaju njegovu starost na oko 35.000 godina.

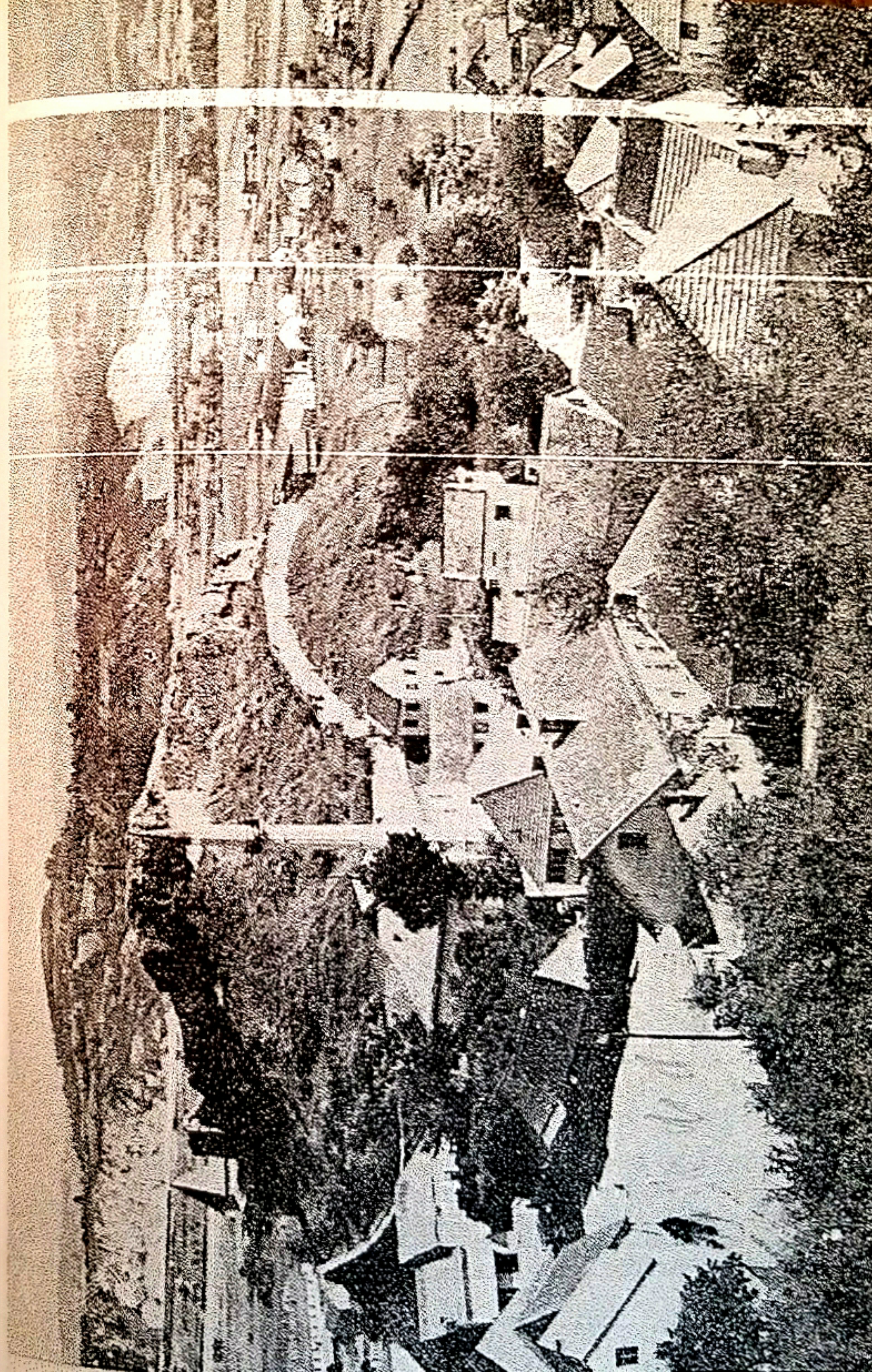
PALEOLITSKA ORUĐA SA USORE, PREMA BASLERU

Drugo paleolitsko nalazište na našoj teritoriji, takođe pripada istom tipu staništa na otvorenom prostoru, a nalazi se na području sela Kulaši kod Stanara. Smešteno je na niskom brežuljku nedaleko od mesta gde Mala i Velika Ukrina stvaraju Ukrinu. To je inače predeo odakle Srednjobosanske planine prelaze u brežuljkastu Posavinu. Kamena oruđa ovog lokaliteta pripadaju orinjačkom kulturnom stepenu i starost im se računa na oko 25—30.000

godina. Tu se takođe mogu naći nukleji, kameni klinov i krive strugalice, koje su se verovatno koristile pri obradi kože. Nađeni su i kameni nožići i šiljci, jedna vrsta kamenog bata većih dimenzija sa širokim udarnim sečivom i oblim čelom na kraju koji se drži u ruci. Prilikom iskopavanja u 1959. godini nađeno je zajedno, na jednom mestu više kamenih oblutaka i poluobrađenih oruđa — svakako mala radionica. Kameni materijal sakupljn je u koritu obo Ukrine, a poreklom je iz planinske oblasti njihovog gornjeg toka. Veći broj kamenih artefakata — oruđa kao i njihova raznovrsnost ukazuju da je stanište korišćeno od jedne društvene grupe (horde) kroz duži vremenski period. U usecima reke Ukrine i njenih pritoka kao i u koritu reke Save, na više mesta su nađeni delovi kostura mamuta i drugih životinja hladne klime. One su bile savremenici paleolitskog čoveka na ovom tlu, njih je on lovio i njima se hranio.

Završetkom poslednjeg ledenog doba nastaju novi uslovi, sa manjim kolebanjima ustaljuje se savremena klima. Ovo prelazno doba poznato je pod imenom m e z o l i t. Životinje i biljke koje su egzistirale na ovim prostorima u hladnoj klimi, povlače se prema severu. Takav je slučaj sa mamutom i severnim jelenom, kao što se povlače i tundre obrazujući novi pojas, daleko na sevru, bliže polarnom krugu. Površine oslobođene ledenog pokrivača postepeno osvajaju nove biljke, listopadno drveće i žitarice. Dolaze nove životinjske vrste, koje čovek lovi sa mnogo manje teškoće i opasnosti, a od kojih je vremenom neke uspeo i da pripitomi. U vezi sa promenom okoline i čovek menja način života. Umesto kamenih klinova i batova uglavnom većih dimenzija, koji su karakteristični za donje slojeve nalazišta na ušću Usore, sada iznad njih susrećemo pretežno sitnije kremeno oruđe tzv. mikrolitskog tipa. Dosadašnji nalazi na ovo mpodručju upućuju na postojanje čitavog niza mezolitski naselja u dolini reke Usore. Od naročitog interesa za ova naselja je pojava veoma primitivnog posuđa napravljenog od zemlje i samo sušenog na suncu. To je najstarija vrsta keramike u Bosni i Hercegovini, što ovom području daje posebno mesto i važnost za dalja istraživanja. Prelazno, mezolitsko doba stvara prve preduslove za zemljoradnju, što dovodi do manje-više stalnog mesta stanovanja. Naselja su često pored reka, jer se čovek bavi i ribolovom. Obično se starost mezolitske civilizacije računa u vremenskom rasponu 10.000 do 4.000 godina pre naše ere.

Sve ove tekovine prenose se u jedan nov kulturni stupanj, neolit (mlađe kameno doba), koji znači ogroman ko-

rak napred u razvitku ljudskog društva. No samo po to
što sada poznaje novu tehniku obrade kamena — gla
njem, nego pre svega zato što je na ekonomskom polju
stignut veliki skok, čiji rezultati menjaju i čoveka sam
i svet oko njega. Od skupljača plodova po bregovima
Usore sada pred nama izrasta zemljoradnik, koji na n
nim ravnim obalama, kamenom sekirom kalupastog obli
kopa površinu zemlje i u nju ubacuje zrna žitarica.
lovca divljači on se pretvara u odgajivača pripitomljen
životinja. Njegova ishrana više ne zavisi od sreće u lo
Za različite kućne potrebe služili su sudovi od peče
zemlje, pravljeni slobodnom rukom i vrlo lepo ukraše
Društvene zajednice u kojima živi veće su, a mesta pre
vanja — naselja, postaju stalna. Na našem području i
više neolitskih nalazišta u dolini reke Usore, ali su pozna
samo na osnovu manjih površinskih nalaza. Jedino veli
i neobično bogato naselje iz neolitskog doba nalazi se
najbližem susedstvu, u Novom Šeheru. Naselje zahva
veliku površinu koja je samo delimično istražena. Post
dva neolitska sloja: prvi sa naglašenom mezolitskom tr
dicijom (kamene sekire pravljene tehnikom okresivan
bio bi najstariji neolit Bosne, i drugi sloj vrlo srodan Bu
miru, velikom neolitskom nalazištu u srednjoj Bosni. Star
sloj se obično vremenski stavlja na kraj IV i početak
milenija pre nove ere, dok mladi ispunjava njegovu dru
polovinu.

Kameno doba zamenjeno je bakarnim. No zbog n
praktičnih osobina, oruđa od bakra nisu mogla potpu
istisnuti iz upotrebe kamena oruđa. Zbog toga ovaj pr
lazni period i nije doneo bitne izmene u privrednom živo
pa se najčešće s njim i ne računa kao sa kulturnim stu
njem u razvitku ljudskog društva.

Konačan prekid sa korišćenjem kamenih oruđa n
staje upoznavanjem bronze. Kada su savladani osnov
tehnološki postupci oko obrade legure bakra i kalaj
bronza je bila opšte prihvaćena. Počelo je bronzano dob
Kvalitetne odlike oruđa i oružja daju u praktičnoj up
trebi vanredne rezultate. Nastaje veoma brz, do tada n
poznat i neviđen razvoj privrede i društva. Tome je p
sledica sticanje većih materijalnih dobara unutar društven
zajednica i sukoba raznih grupa oko njih. Oruđa za ra
pre svega poljoprivredni alat, ozbiljno su usavršena k
što je porasla i ubojitost i borbena sposobnost novog
oružja od bronze. Dok je neolitski čovek živeo u otvoreni
naseljima najčešće u dolinama pored reka, sadašnji uslo
iziskuju potrebu za utvrđenjima. U ovo vreme pojavljuj
se na istoriskoj pozornici ilirska plemena, koja će za du
niz vekova ostati osnovni, iako ne i jedini etnički elemen

ovoj teritoriji. i tek dolaskom Slovena u ovo istorsko vreme nestati u njihovom moru. Postoji u vezi sa Ilirima, njihovim poreklom i materijalnom kulturom u nauci dosta nerešenih problema, ali je sigurno da su oni graditelji »gradina« — utvrđenja na brežuljcima, vrlo pogodnim za odbranu. Na našem području takva utvrđenja postoje očuvana na više mesta. »Omerova Glavica« na ušću Usore i »Grdna Njiva« u Donjoj Paležnici, zatim »Gradina« kod Johovca, pa jedna iznad samog Doboja i više drugih. Samo je ona na ušću Usore pobliže poznata, jer su na njoj vršena arheološka iskopavanja, dok sa ostalih raspolažemo samo ponekim slučajnim nalazom sa površine. Inventar predmeta sa gradina je vrlo različit: delovi posuda za svakodnevnu upotrebu, poljoprivredne alatke — srpovi, pa oružje — koplja, mačevi i ubojne sekire (tzv. kelt) i raznovrsni ukrasni predmeti. Nađen je i kalup od peščara kamena za livenje sekira. Sirova bronza je kao polufinalan artikal dobavljana trgovinom pa su ovde livenjem pravljeni potrebni predmeti. U najbližoj okolini Tešnja na brežuljku »Paklenica« nađeni su ilirski grobovi sa grobnim darovima. Vremenski se ovi nalazi stavljaju pred kraj bronzanog doba. Nekako iz tog vremena je i ostava (depo) oružja i poljoprivrednih alatki od bronze, nađena na desnoj obali reke Bosne u kamenolomu kod sela Grapska.

BRONZANI PREDMETI IZ GRAPSKE
(Prema dr Bencu)

Početkom prvog milenija pre nove ere u upotrebu ulazi i gvožđe. Ilirska plemena sa našeg područja dolaze do njega posrednim putem — trgovinom ili razmenom. Gvožđe je naročito u prvo vreme, u starijem gvozdenom dobu — halštatu, skupocen i dosta redak metal. U privrednom i kulturnom životu na ilirskim gradinama našeg područja ne nalazimo krupnije izmene. Na njima se nastavlja život u snažnoj bronzanodopskoj tradiciji.

Tek u mlađem gvozdenom dobu — latenu, kada u ove krajeve prodiru plemena Kelta (Gala), gvožđe je u češćoj i raznovrsnijoj primeni.

Lepih keltskih nalaza imamo kod sela Vrućice pokr Teslića. Iz nekoliko grobova ratnika potiču dva koplja gvožđa i više ukrasnih predmeta koji su pripadali sahr njenima. Naročito se ističu fibule (pribadače) od bron koje pripadaju poznatom tipu fibule sa oprugom. Trago Kelta imamo i u okolini Odžaka, na severnom delu na teritorije.

Nalazimo se na pragu istoriske epohe. O prilikama : našem području od sada imamo i pisanih spomenika. : ove krajeve počinju se interesovati i Rimljani. Dragoce su nam njihove zabeleške o ilirskim plemenima. Od p lovine prvog veka pre naše ere, počinju njihova osvajan ove teritorije. Tim događajima ovi krajevi ulaze u no razdoblje svog ekonomskog, političkog i kulturnog ra vitka.

Doba rimske vladavine

Kako su Rimljani osvajanjem prvenstveno težili « zagospodare važnim saobraćajnim arterijama i područjim to su iz Panonije prodirali u unutrašnjost zemlje dolinan reka. Na taj način osvojena su i ušća Usore i Spreče reku Bosnu, njihove doline i područja oko njih. Nije m guće utvrditi kada je prestao život na ilirskoj gradini »Om rova Glavica« na ušću Usore. Pretpostavlja se da je bilo odmah po osvajanju ovih krajeva, ili nešto docnije vreme velikog ustanka ilirskih plemena protiv Rimljan 6—9 godine naše ere.

Sada na ovom istom mestu počinje epoha rimske gr devinske delatnosti. Položaj se geografski i strategiski p klapa sa pravcima rimskih ekonomskih i vojnih komunic ranja u ovom delu Bosne. Poznato je da je jedan važa put išao dolinom reke Bosne, spajajući centralne bosansl oblasti sa velikim putem u dolini Save. Kod Doboja jeda njegov krak se odvajao u dolinu reke Usore, a drugi mno važniji, dolinom Spreče vodio je do rudnika soli oko d našnje Tuzle i izbijao u dolinu Drine. Nešto severnije « Doboja išla je i granica provincija Dalmatia i Panonia.

Rimska građevinska delatnost na ušću Usore vrlo obimna. Postoje ustvari dve utvrđene građevne celine koj iako su delovi jednog istog odbranbenog kompleksa, ipa imaju različitu namenu i položaj, kao i sposobnost da : samostalno brane. Prva od njih je na mestu stare ilirsl gradine, a danas više ne postoji. Intenzivnom eksploatac jom kamenoloma kroz dugi niz godina, raznesen je sko čitav brežuljak na kome je ona sagrađena. Arheološ istraživanja sprovedena su krajem prošlog veka, dok br žuljak još nije bio razoren, a materijal se nalazi u Zemal

skom muzeju u Sarajevu. Tada je ustanovljeno postojanje zidova sagrađenih od kamena i vezanih krečnim malterom.

Utvrđenje se sastojalo iz dva dela, podrada i same tvrđave. Opasano je bilo do 2 metra debelim zidovima, a samo na jugozapadu gde stene sasvim okomito padaju prema koritu reke Bosne, nije bilo zidova. Na uglovima su se nalazile kule.

Drugi građevinski objekat udaljen je od prvog za oko 1 km prema severozapadu u pravcu današnjeg Doboja. Nalazi se u polju, odmah pored železničke pruge uskog koloseka Usora — Teslić. To je rimski vojnički logor, ili *castrum*. Okolno stanovništvo naziva ga gradom. U 1959 godini vršeni su na njemu manji arheološki radovi. Logor zauzima veće prostranstvo i ima u osnovi pravougaoni oblik sa znatno zaobljenim uglovima. Duže strane pravougaonika su oko 160, a kraće oko 120 metara. Debljina zidova do 160 cm. Danas su zidovi logora zarasli u šiblje. Delimično su sravnjeni sa zemljom, a ponegde su još uvek visoki 1—1.20 metara, s tim što je očuvan samo onaj deo zidova koji je od lomljenog kamena, obrađeni kameni komadi nedostaju. Za gradnju temelja i zidova uziman je kamen iz najbliže okoline i korišćen onakav, kakav je nađen u prirodi. Tesani su i obrađivani samo oni komadi koji će biti oplata, ugrađeni u zidove s lica. Usled različite veličine kamenih komada upotrebljavana je veća količina maltera, koji je imao pored vezivanja još i zadatak da ispuni praznine između kamenja.

U centralnom prostoru u unutrašnjosti logora otkriveni su temelji veće građevine, valjda ostatak *praetoriuma* — zgrade štaba. U temeljima je konstatovano postojanje dva građevinska perioda. Radovi se tek započeti, pa je o detaljima preuranjeno govoriti.

Logor je bio staciona tačka jedne, ili više vojnih jedinica. Njegova namena pre bi bila zaštita od iznenadnog napada, nego pomoć prilikom duže opsade. Poznato je iz pisanih spomenika, da je za vreme Septimija Severa (193—211 godine naše ere) u ovom logoru stala *cohors miliaria*, a drugom jednom prilikom se spominje *coh. I Belgarum*.

Nađeni novac pripada vremenu od I do III veka. Svi su izgledi da je logor sagrađen još u I veku, a da je korišćen sve do IV veka. Na takav zaključak upućuju i neki građevinski detalji na objektu.

Prostor između tvrđave i logora nije do sada istraživan. Meštani tvrde da su prilikom obrade zemlje nailazili ovde na temelje zidova od kamena. Možda na tome mestu treba tražiti naselje iz ovog vremena. Krajem prošlog veka tu su nalaženi rimski nadgrobni spomenici. Donosimo jedan

od njih. On je u obliku ploče, napravljen od krečnjaka podignut isluženom vojniku (veteranu) sa ovim nepotp nim natpisom:

D(is) M(anibus)
Septimio A . . .
veterano v(ixit)
an(nos) LII Titia
(m)arito pie(ntissi)mo
et si(bi . . . . .
. . . .

Prevod prema sačuvanom natpisu glasi: »Bogovin manima (posvećeno). Septimiju A.... (nepoznat kognome veteran, živeo je 52 godine. Ticija (njegova žena) preblagome mužu i sebi« (nedostaje glagol, koji po smislu treba da glasi: »ovaj spomenik podigla«).

JEDAN OD RIMSKIH NADGROBNIH SPOMENIKA U OBLIKU PLOČE OD KREČNJAKA

Počev od IV veka naše ere, u burno vreme velikih pomeranja naroda, rimsko utvrđenje i vojnički logor na Usori su propali. Da li su ga razorili Goti, ili nešto kasnije Avari, do sada nije utvrđeno. Kraj rimske vojne i političke moći i dolazak novih etničkih grupa, među njima i Slovena u ove krajeve, znači početak nove istoriske epohe.

U prvo vreme po dolasku na Balkan Sloveni žive po manjim teritorijalnim jedinicama — župama. One obično obuhvataju jedno geografsko područje. I docnije, kada počinje stvaranje prvih država, pominju se župe kao oblasti koje ulaze u sastav formiranih državnih celina. Kao granično područje Bosne na severu istoriski izvori pominju župu Usoru, najčešće zajedno sa župom Soli, koja je istočno od nje prema reci Drini. Ime je župa Usora dobila po reci Usori u čijoj okolini joj se izgleda nalazilo i središte. Svakako je pri tome bilo od ekonomskog i kulturnog značaja nasleđe na području oko starog rimskog centra na ušću Usore, čije su komunikacije i obradive površine sada ponovo korišćene. Župu Usoru još nazivaju Usorska banovina i oblast Usore. U prvo vreme, oko X veka, tim imenom je nazivan samo pojas zemlje oko reke Usore i izgleda da su takva shvatanja nasleđena od Rimljana. Nešto docnije geografski i teritorijalni pojam ove oblasti obuhvata krajeve sevrno sve do reke Save. Jedno vreme njoj je pripadala i oblast Soli, dok se inače najčešće pominju jedna pored druge.

Kretanjem Mađara po južnom obodu Panonije, ovi krajevi su vrlo rano dospeli u sferu njihovih interesa i uticaja. Mlada bosanska feudalna država u vreme Kulina bana imala je u svojim granicama župu Usoru i držala je kao sastavni deo svoje državne i etničke teritorije. Nešto docnije za bana Ninoslava, oblast Usore je samo neko vreme bosanska, inače je pod Mađarima, a data je na upravu nepoznatom banu Stevanu, ocu usorskog kneza Sibislava. Izgleda da su oni kao pristalice Mađara izgubili uporište i posed negde u Bosni, pa im je oblast Usore i Soli data na upravu. Mađarski kralj Bela IV određuje 1244 godine da se za bosanskog biskupa prikuplja desetina u Usori, *more aliarum ecclesiarum de Hungarica*. Nešto docnije oblast Usore će sa Soli, Sremom i Mačvom pripasti srpskom kralju Dragutinu, iako su i dalje posed krune Sv. Stevana. Interesantan je iz ovih godina jedan dubrovački zapis o prodaji roblja iz naših krajeva. U njemu se pominje i jedna devojka iz Usore. Iz dokumenata se još vidi da u oblast Usore dolaze trgovci iz Dubrovnika.

Ponovo će župa Usora biti u granicama bosanske državne celine u vreme bana Stevana II Kotromanića.

Iz doba Tvrtka, oko polovine XIV veka, potiče jedna darovnica zemljišnog poseda crkvi sv. Petra u Usori. Dosadašnjim arheološkim istraživanjima nije mogla biti locirana pomenuta crkva, iako je u narodu sačuvano jedno

dosta neodređeno predanje o nekakvoj staroj »vlašk crkvi« na ušću Usore.

Posle Tvrtkove smrti (1391 godine) nastupaju nere u Bosni. U sukob se umešao mađarski kralj Sigismun a u borbama koje su vođene često se pominje oblast Uso Sada se po prvi put spominju i utvrđeni gradovi u ov oblasti, među njima i Doboj.

U prvo vreme Sloveni nisu podizali gradove — utv denja. Čak su i one koje su zatekli — rimske, vrlo retk ili samo izuzetno koristili. Sve do vremena stvaranja sre njovekovne bosanske feudalne države potrebe za veći utvrđenjima nije izgleda bilo, pa ih nisu ni gradili. Valj zbog toga i na ušću Usore ne nalazimo njihovih tragov Porušeni zidovi rimske tvrđave i vojničkog logora kao su ih odbijali. Tek mnogo docnije područje oko ušća Uso i Spreče dobilo je svoj utvrđeni grad. On je sagrađen na do 3 km severno od centra rimskih gradnji na Usori, a pr koputa ušća Spreče, na levoj obali reke Bosne. Dosta mal i uzak prostor koji je ovde bio na raspolaganju gradit ljima utvrđenja, nije dopuštao mogućnost za gradnju o jekata većih dimenzija. Osnovu čini glavica brežuljka zeleno-sivog diabaza. Tri strane okrenute koritu reke B sne ruše se liticama sasvim okomito. Jedino na četvrt severozapadnoj strani, preko sedla koje visinom dopi valjda do polovine glavici, ona je vezana sa bregovima pozadini.

U gradnji dobojske tvrđave treba razlikovati dve vr menske faze: raniju, starobosansku i kasniju, tursku. Sre njevekovna bosanska gradnja počela je verovatno u prvi decenijama XIV veka, s napomenom da postoje trago nešto kasnijih pregrađivanja i dozidivanja. Osnivači tv đave su izgradili samo najviši deo glavice sa oborom i pr lazom ispod njega. Dobijen je prostor znatno izduženo trouglastog oblika. Strane toga trougla su zidovi tvrđav Na prelomima zidova, u uglovima, postavljene su kul Glavna kula je sagrađena na severozapadnom uglu, ko je kao najviši dominirao tvrđavom, a i prilaz gradu sa strane je prirodnim položajem glavice najslabije zaštiće Severoistočna kula je četvrtaste osnove, dok južna ima tlocrtu mnogougaonik. Ulaz u tvrđavu je pored četvrtast kule i zanimljivo je da nisu postojala vrata. Svaki saobra ćaj je vršen uspinjanjem preko lestvica. Bosanska srednje vekovna tehnika gradnje zidova od kamena na dobojsko tvrđavi je sledeća. Prvo je građena oplata, lice zidova o grubo tesanog i samo delimično obrađenog kamena, ko je vezivan krečnim malterom. Zatim je u unutrašnji, pra zan prostor, nabacan sloj neobrađenih blokova kamena oblutaka, onakvih kakvi su nalaženi u prirodi. Na njeg

je stavljana u odgovarajućoj debljini malterna masa, smešana od tri dela grubog rečnog peska, šljunka i manjih lomljenih kamenih komada, sa jednim delom negašenog kreča. Takva malterna smeša se zatim na samom zidu polivala vodom. Kreč se »gasio«, a majstori su još u toku trajanja toga procesa stavljali novi sloj kamena. Opisani postupak se ponavljao i zidovi su vremenom dobijali trajnu jakost i čvrstinu. Proces vezivanja za spoljnu konstrukciju — oplatu, kao i unutrašnje sleganje ugrađenog materijala trajalo je duži niz godina, pa je za stabilnost zidova upotrebljavana i drvena armatura. Ona se sastoji od vodoravno položenih oblica, ugrađenih u zidove sa visinskom razlikom do 150 cm. Kako je zid rastao gradnjom u visinu, neke od oblica su ostavljene da izbijaju iz zidova i korišćene kao osnova i podupirači za postavljanje skela. Debljina zidova nije bila svuda jednaka, no najčešće je iznosila oko 150 cm.

Već je napred rečeno da se na očuvanim zidovima daju utvrditi i nešto docnija dograđivanja. U nekima od njih upotrebljena je i opeka, koja se sada vidi. Isto tako treba reći da usled nedostatka pisanih dokumenata, nije moguće utvrditi vreme kada su popravke vršene, kao ni

POGLED NA GRAD S JUGA

prilike ni potrebe koje su ih iziskivale. Za jedno do vanje može se sa sigurnošću tvrditi da je izvršeno to XV veka, u vreme uvođenja vatrenog oružja u upotr jer pretpostavlja odbranu protiv njega. Tom prilikom zidovi na zapadnoj strani prošireni do debljine od 2.75 metara.

Od ovakvog utvrđenja, kakvo je u srednjem veku Doboj, osnivač nije mogao očekivati da se o njega raz neka veća neprijateljska sila. On je pre imao namer značaj stražarnice, isturene prema severu od centra bosanskih teritorija. Neprijateljska vojska koja se kre od severa dolinom reke Bosne, morala se pod Dobo neko vreme zadržati. Time je dobojska tvrđava ispunja svoju namenu i zadatak.

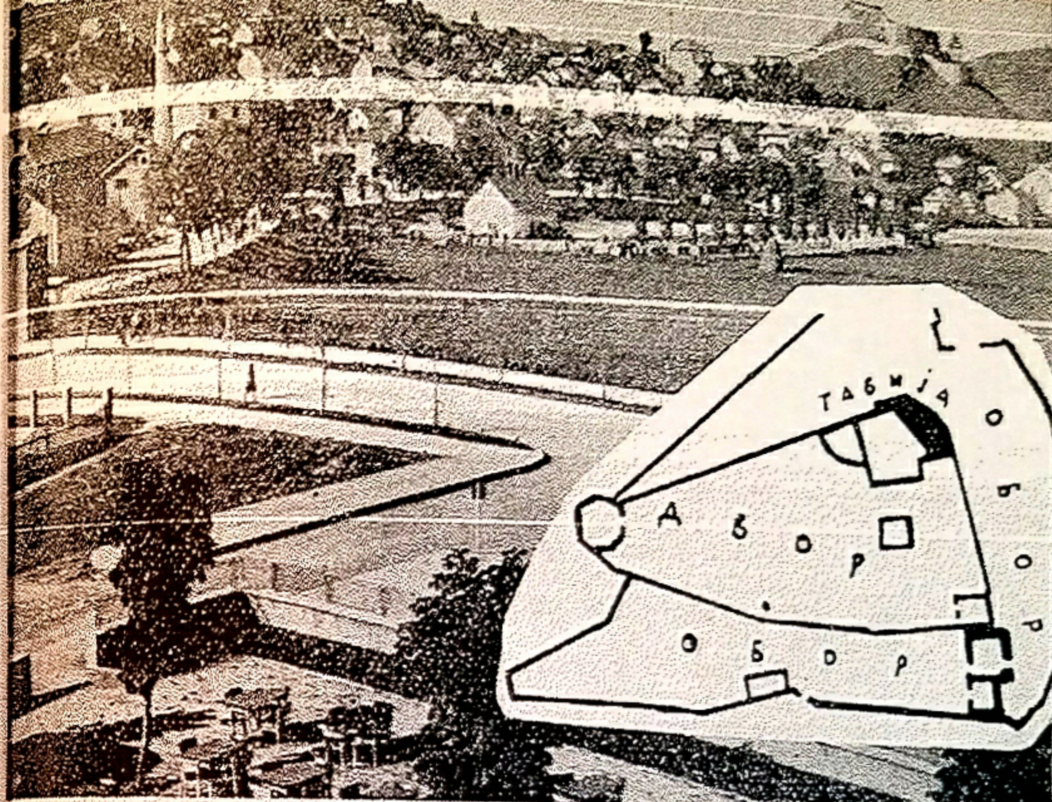
Prvi put se Doboj pominje u 1415 godini. To je vr unutrašnjih borbi i trzavica bosanskih feudalaca u su umešani mađarski kralj Sigismund, a potom i Turci godine jedan odred mađarske vojske pod zapovedništ Ivana Konjare napada bosansku tvrđavu Doboj, *Cast Doboj*, ili *Dobuj*.

Srednjevekovno bosansko naselje oko tvrđave spom se iste godine. U tom predgrađu stanuju kraljevski (vojnici). Svakako da je ono bilo sasvim malo. Na po janje naselja upućuje nas još jedna okolnost: unutar đavskih zidova ne postoji crkva, nego je ona bila is tvrđave, na sedlu prema brežuljcima. Izgleda da je njenim temeljima dolaskom Turaka podignuta džamija kada je i ona porušena u vreme austro-turskog rata, četkom veka podignuta je današnja.

Nije poznato koje godine su Turci zauzeli Doboj, se zna bilo šta pobliže o okolnostima pod kojima se to godilo. Sudeći po tragovima na zidovima tvrđave, čini da je bilo rušenja. Jer sledeći pisani spomen je iz godine i zatiče tvrđavu u turskim rukama. Taj izvor dokumenat tursko-mađarskog ugovora o miru iz pomen godine, a Doboj je prema njemu važnija tvrđava na tur strani.

Iz prvog vremena turske vladavine, gotovo da i n podataka o Doboju. Tek u 1657 godini znamo da je pos brojala samo 30 vojnika na čijem čelu se nalazi 5 Drugi, valjda veći deo gradske posade otišao je u Tvrđavu brani 1 top, 1 havan, a ima još i 5 buradi ba i nešto olova.

Turska dogradnja na tvrđavi izgleda da nije po odmah po zauzimanju Doboja. Neke manje popravke, najneophodnije da bi tvrđava mogla primiti posadu, njene su već u prvo vreme, a dogradnja prema zahtev savremene fortifikacije, mnogo docnije. To je bilo u

DEO GRADA SA TVRĐAVOM

toga što su velikim turskim osvajanjima u XVI veku, državne granice pomerene daleko na sever preko Save i Dunava. Doboj se na taj način našao duboko u unutrašnjosti zemlje, pa je njegova tvrđava kao nepotrebna u to vreme zapostavljena. Situacija se izmenila tek dva veka kasnije. Kada se u drugoj polovini XVII veka Turci povlače iz srednje Evrope i reka Sava postaje severna granica, Doboj je ponovo vrlo blizu graničnom pojasu, a time i važna strategiska tačka u odbrani zemlje. U tom cilju obnovljena je i njegova tvrđava.

Ta dogradnja se sastoji pre svega u doziđivanju porušenih srednjevekovnih tvrđavskih zidova i njihovom prilagođavanju odbrani od vatrenog oružja. Zatim će sagrađena ulazna kula sa prilaznim stepeništem. U njenim složenim prolznim hodnicima i stražari pored kule ogledaju se onovremena shvatanja turske odbranbene arhitekture. Uz istočni zid sagrađena je mala četvorougaona kula, sa zadatkom da štiti pomoćni izlaz pored sebe. Najvažnije promene vide se na severozapadnoj kuli, koja je i dalje zadržala centralno mesto u odbrani tvrđave. Ona je dobila

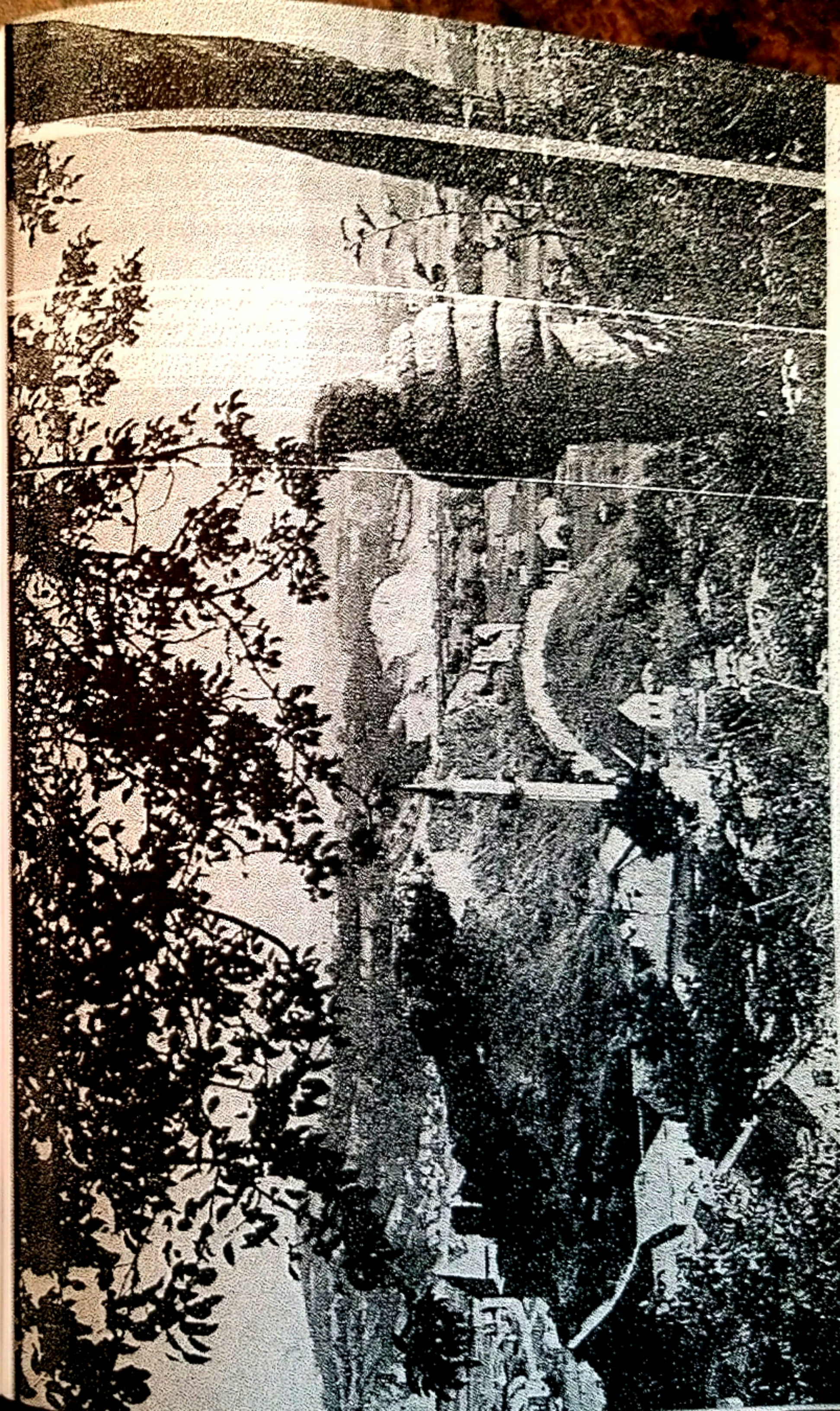
prostor za smeštaj topova i na taj način od nje je stv
rena tabija. I konačno, turskog porekla je i barutana,
tvrtasta prizemna građevina u gornjem delu tvrđave.

I pored ozbiljnih turskih dogradnji i popravki, dob
ska tvrđava nije dobila neku veću važnost, niti je u ratn
sukobima koji su sledili, odigrala značajniju ulogu. Tre
napomenuti da je artiljerija vidno napredovala. Kada
topovska zrna dobila veću razornu moć utvrđeni grad
— tvrđave, izgubili su u ratnim sukobima značaj i važn
koju su imali u srednjem veku.

U Velikom ratu (1683—1699 godine) dobojska tvrđa
se oktobra 1697 godine morala bez borbe predati austrisk
vojsci pod Evgenijem Savojskim. Tada je, po austrisk
vojnim izveštajima, bilo u tvrđavi 80 vojnika. Prema us
vima o predaji tvrđave oni su postali zarobljenici, a že
i deca iseljeni u neko drugo mesto, prema sopstvenom
boru. Ova austriska okupacija nije dugo trajala, jer se s
novništvo već iduće godine u proleće vratilo na sv
ognjišta.

Doboj je ponovo u području ratnih događaja za vre
sledećeg austro-turskog rata (1716—1718). Iako je ovog p
tvrđavu branila posada od oko hiljadu vojnika, Austrija
su tvrđavu zauzeli, a grad (varoš) spalili. No rat se ub
završio i Austriska se vojska povukla.

Od dolaska Turaka, pa sve do polovine XVIII ve
Doboj je sasvim malo naselje. Putnici koji su za to vre
prošli dolinom reke Bosne, zabeležili bi ponešto o Magl
i Tešnju, a kod Doboja samo njegovu tvrđavu. Njegov n
predak zapaža se tek u XVIII veku, nakon što je u p
slednjem ratu bio spaljen. Iz ovoga vremena je džam
ispod tvrđave. Sada je grad dobio i urbanističko rešen
koje je zadržao (stari deo grada) sve do naših dana. Ce
tralno mesto je zauzimao prazan prostor ispred ulaza
tvrđavu. To je trg, ili čaršija. Oko njega su bile jav
zgrade, trgovačke i zanatliske radnje, a prema periferiji
razmeštene kuće za stanovanje. Lepo su se formirala d
prilaza (sokaka) čaršiji, oba od podnožja brežuljka, ali
suprotnih strana, dok je treći vodio prema groblju i b
žuljcima u pozadini. Kaldrma na pomenutim ulicama
docnijeg datuma. Polovinom XVIII veka Doboj postaje
dište kapetanije. To je bila valjda najmanja kapetanija
Bosni. Celokupna njena odbrana sastojala se od 171 vojni
Prvi nama poznati dobojski kapetan je nekakav Dža
Aga. Njemu je 1756 godine naređeno da sa 80 vojnika
na Moraču. Dobojska kapetanija pripadala je tešanjsk
kadiluku.

U vreme od 1718 do 1739 godine Doboj ima ok
kuća nastanjenih muslimanima.

U ovo vreme turske vlasti su od nekih odeljenja bojske tvrđave napravile tamnicu. Posle pobune u 1749 godine ovde su bili na duže vreme zatočeni nek pobunjenika.

Uoči poslednjeg austro-turskog rata (1788—1791), au ski obaveštajci su uhodili Bosnu, pa je iz njihovih izve nađeno nešto podataka i o Doboju. Varoš je prema izveštajima imala oko 130 muslimanskih domova. Z dobojske tvrđave visoki su 14—15 stopa. Tvrđava je godine imala posadu od 10, a 1805 godine od 15 voj Doba velikih promena u Bosni i susednim krajevima je XIX vek. Prvi srpski ustanak je imao za rezultat ranje nove države u neposrednom susedstvu. Zatim gobrojne bune bosanskih muslimana, a docnije i hrišća raje. Doboj se naročito često spominje u vezi sa pokr »Zmaja od Bosne« — Husein Kapetana Gradaščević vreme ovoga pokreta na dobojskoj tvrđavi pojačano je oružanje do 11 topova. Sada varoš ima 150 kuća i 3 mije. Dobojski kapetan Sinan bio je pristao uz pokret daščevića, dok je gradski dizdar (zapovednik tvrđave) veran sultanu. Sa Husein kapetanom je posle njeg poraza i Sinin prebegao u Slavoniju. Iz Osijeka se u D povratio tek 1832 godine. On je bio poslednji kapetan bojske kapetanije, jer su one 1835 godine bile uki Pri kraju života Sinan kapetan je stupio u neki der red i umro u Doboju 1853 godine. Na dobojskom gr mu je bilo podignuto turbe, ali je početkom ovoga izgorelo.

Sa poslednjim događajima Doboj ulazi u drugu vinu XIX veka i u vreme austro-ugarske okupacije B i Hercegovine.

Danas je dobojska tvrđava dosta dobro očuvan turno-istoriski spomenik i stavljena je pod zaštitu dr Tokom poslednjih godina vršeni su na njoj u više na manji konzervatorski radovi. Popravljani su oštećen dovi na bedemima i kulama, a stražara kod ulazne kul bila je krov. Prilazni hodnici i unutrašnji prostor su čišćeni, pa je tvrđava postala i rado posećen turis objekat.

Okupacija Bosne i Hercegovine i Doboj

Berlinski kongres u nizu odluka doneo je po čl. sledeću:

Pokrajine Bosnu i Hercegovinu neka Austro-Ug zaposedne i u njima upravlja.

Ovaj suvoparni član bio je početak okupacije, a kasnije aneksije Bosne i Hercegovine. Ovu odluku trebalo je sprovesti u život. Austriski ministar Andraši je unapred proricao da će pohod na Bosnu i Hercegovinu ličiti »paradnom maršu« i on bi se usudio da ga izvede »s četom husara i vojnom muzikom«. No narod je priredio sasvim drugi doček austrougarskim okupacionim trupama. Na celoj teritoriji dodeljenoj austrougarskoj monarhiji došlo je do teških i ogorčenih borbi neorganizovanog naroda koji se odupirao okupaciji. U nizu okršaja i sukoba na prvom mestu treba izdvojiti borbe kod Doboja.

Po austrougarskom planu je trebalo da se okupacija izvede nadiranjem njihovih trupa iz četiri pravca uz pomoć oko 82.000 vojnika zauzimanjem značajnih centara. U drugoj etapi izvršiće se polagano i sistematski pasifikacija ostalih oblasti. Ova zamisao je od prvog dana naišla na teškoće i prilično oštar otpor nadirućim austriskim trupama, poremetila njihove planove i usporila okupaciju.

Za zapovednika okupacionih trupa naimenovan je bio general Filipović koji je sam razradio plan prodiranja u Bosnu i Hercegovinu. Svoje trupe podelio je u četiri kolone i to od Broda dolinom Bosne na Sarajevo pošlo je oko 18.000 vojnika sa 48 topova i sam general Filipović; od Šamca preko Tuzle general Sapori sa 20 divizijom, a od Gradiške preko Banje Luke i Travnika na Sarajevo vojvoda od Vitenberga sa VII divizijom. Poslednja kolona je nastupala sa teritorije Dalmacije na Hercegovinu.

Austriske trupe prešle su granicu Bosne 29, a Hercegovine 31 jula 1878. U početku nastupanja u pograničnim oblastima prema Bosni nisu nailazile na otpor, tako da su već bili zauzeli nekoliko mesta između ostalih Doboj 1 avgusta iste godine. No 3 avgusta dolazi kod Žepča do prvog sukoba sa austriskim trupama. U međuvremenu dođe do pobune i u već zauzetom Maglaju čime je otpočeo otpor na čitavoj teritoriji Bosne i Hercegovine. Na ove događaje austrougarska komanda odgovara zavođenjem opsadnog stanja i obrazovanjem ratnih sudova koji otpočeše brzo izricanje kazne. U međuvremenu dođe i do novih poraza kod Gračanice i Mrkonjića. To je bio signal za opšti otpor naročito muslimanskog življa. General Sapari je napredovao uz stalne sukobe sa XX divizijom ka Tuzli. Izgledalo je da će pasti čitava Severna i Severoistočna Bosna. Na scenu stupa plevaliski muftija Vehbi efndija koji je hitno stigao u Severnu Bosnu i izmenio situaciju. Sakupio je svoje pristalice kod Tuzle, gde je dočekao Saparija, razvila se borba koja je trajala skoro dva dana. Dvadeseta divizija je potučena na desnom krilu i prinuđena da se sa cele linije po-

vuće, što je izazvalo talas oduševljenja. General Sapa povukao u Doboj da bi branio prilaze Bosni. Cela Bosa Posavina se digla na noge, tako da su se okupacione t povukle iz Šamca i Gradačca preko Save.

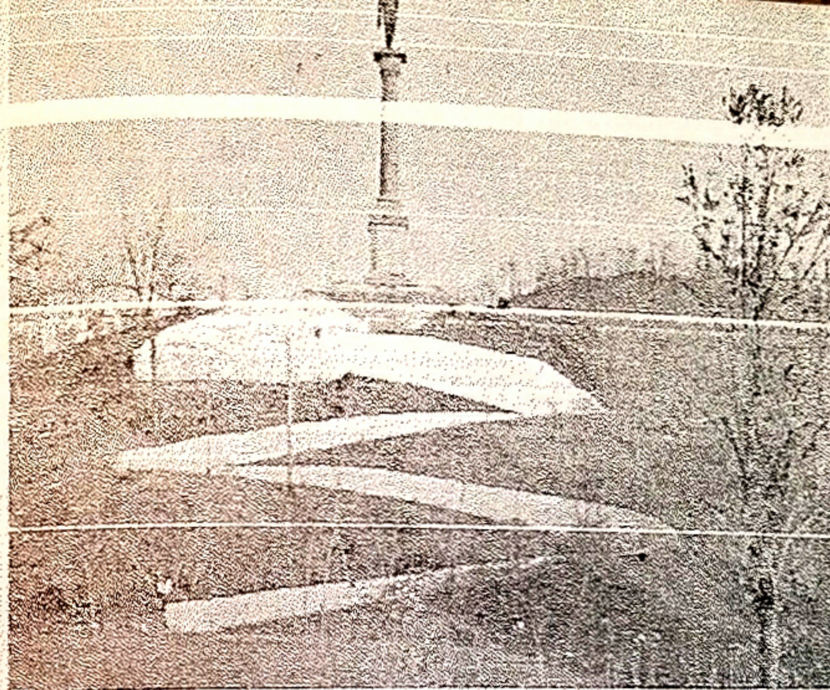
Vehbi-efendija se utvrdio u Tuzli, otpočeo da izvod reformi, zaveo opštu mobilizaciju bez obzira na veru, kupljajući svoje snage za nove sukobe. On je već 16 a sta sa nekoliko hiljada ljudi izvršio napad na Saharija Doboja. Austriski general se jedva održao na položa iako brojno nije bio slabiji. Ovaj prvi sukob nije zr potpunu pobedu Vehbi-efendije. Rezultat bitke je c nerešen. Zbog toga već 19 avgusta dolazi do novog na na XX diviziju, ali se i on završava bez većeg uspeh napadače i napadnute. U takvoj situaciji generalu Sapa brzim marševima dolazi pomoć iz Broda, jer je njegov ložaj postajao sve nesigurniji i pretila mu je opasnost raza. U novoj situaciji Vehbi-efendija je protiv sebe i daleko brojnije i bolje opremljene neprijateljske sn Nije uspeo da zauzme Doboj, ali je skoro mesec dana d grad u opasnosti i uspešno prkosio mnogo jačim austris snagama.

U međuvremenu su austriske trupe zauzele su Saraj što međutim nije značilo da je okupacija bila okonč Plevaljski muftija je krajem avgusta izvršio ponovni kušaj da probije linije generala Saparija kod Doboja, i ovom prilikom bez uspeha. Nove austriske snage 15 tembra zauzimaju Brčko, čime je Vehbi-efendija sa svo pristalicama bio prinuđen da napusti opsadu Doboja. odlazi iz Tuzle povlačeći se prema Višegradu u nameri odatle ponovo obnovi operacije. U takvoj situaciji on od u Tursku. Time se okončao otpor i mesto nedelju dana, k je bečki dvor planirao, okupacija je potrajala nekoliko seci uz znatne žrtve po okupatora.

Dolazak austriske vlasti u Bosnu i Hercegovinu osnova menja situaciju u dotada perifernoj turskoj prov ciji, jer nova vlast zavodi niz mera koje će naići na ot celokupnog stanovništva Bosne i Hercegovine.

Doboj pred Prvi svetski rat i za vreme rata

Sarajevski atentat 1914 godine, bio je po svome znač jasan dokaz neprijateljstva koje je narod Bosne i H cegovine gajio prema novim gospodarima. On je s dr strane, čitavoj teritoriji ovog anektiranog područja, signal za početak žestokog sistematskog napada na niz g dova i ličnosti širom zemlje. Za događaje Sarajevskog at tata okrivljeno je sve stanovništvo Bosne i Hercegovin preduzete su mere surovog kažnjavanja svih bez razloga

SPOMENIK ŽRTVAMA IZ LOGORA ZA VREME I SVETSKOG RATA

U Sarajevu je istog dana posle atentata došlo do masovnog pogroma svih onih koji se nisu solidarisali sa novom vlašću. Čitavi delovi grada bili su takoreći uništeni, radnje i zgrade demolirane, a veliki broj ljudi pohapšen. Prema zvaničnim vestima u Doboju su demonstranti navalili naročito na Srbe pljačkajući im kuće i imanja, demolirajući im zgrade i maltretirajući ih bez ikakvih obzira. U isto vreme u nizu mesta dolazi do niza montiranih procesa i do zavođenja opsadnog stanja i vojnih sudova. Između ostalih jedan proces se vodio u Doboju čije su presude odvele u zatvor desetine nedužnog stanovništva. Istovremeno se masovno vrše streljanja i deportovanja u zloglasni Aradski logor.

Logor u Doboju

U samom Doboju bio je odmah upočetku organizovan prihvatni logor za internirce odakle su oni upućivani u niz sličnih logora, a naročito u Aradski. Tokom 1915 godine, u vezi ofanzive austriskih i bugarskih trupa na Srbiju, veliki broj izbeglica iz Bosne a i stanovnika Srbije našao se u teškoj situaciji. Nastupajuće austriske trupe su ih sve, bez obzira na pol i godine starosti, uputile u sabirni logor

bez obzira na pol i godine starosti, uputile u sabirni lo u Plevlju, a odatle ih transportovale za Doboj. Evo ka jedan očevidac opisuje taj put od Plevlja do Doboja.

Put od Plevlja do bosanske granice bio je strašno poran. Ceste su bile oštećene i mestimice jedva prolaz put dug, a svi zatvorenici, ponajviše žene i deca izmor ratnim nevoljama. Vojnicima iz pratnje beše naređeno ne smeju imati nikakvih posebnih obzira prema njima nipošto dozvoliti da ko nestane. Stoga su oni, kad bi obnemogao i zastao na putu, ubijali da proces bude n lakše uprošćen. Sa Uvca je onda trebalo ići železnic ali kako je i tu pruga bila oštećena vozilo se bez prek istom od Ustiprače. Svi, žene, starci i deca prevoženi otvorenim vagonima pri čemu su mnogo patili od ž gladi i zime. Prvi transport od oko 600 osoba najviše ž i dece stigao je u Doboj 27 decembra 1915.

Logor je bio smešten u drvenim barakama koje su toga služile kao štala za obolele i iznemogle konje, te i same bile zaražene. Internirci su smešteni, bolje reč nagurani, po 800—1000 ljudi u jednu golu baraku bez p kreveta, pokrivača pa i slame. Barake pre toga nisu b ni adaptirane za smeštaj ljudi, već su ostale jasle i sm kao i ranije u štalama. Bilo im je zabranjeno da iz bara izlaze, pa su tu bili prinuđeni da vrše i nuždu. Iako je r Bosna tekla na 10—15 metara od logora zatvorenicima

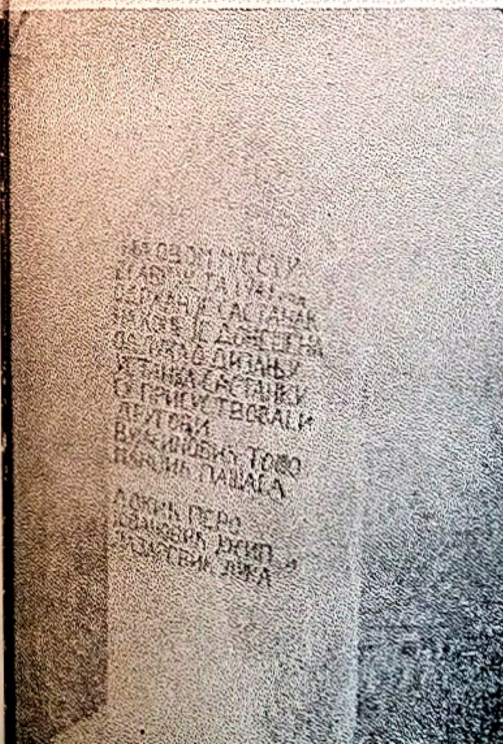
PAZARNI DAN U DOBOJU

bilo zabranjeno da se umivaju ili pak operu zagađeno odelo i veš.

Pored svega iz Sarajevske komande bila je stigla poverljiva naredba da se sa internircima najstrože postupa. Skoro šest meseci od dolaska prvog transporta u logor u cilju što većeg maltretiranja i iscrpljivanja zatvorenika morali su svi, bez obzira na godine, ići po tri puta na dan kilometar i po radi nabavke hrane koja se izdavala kod železničke stanice. Sama pak hrana bila je veoma oskudna. Obično, obaren krompir sa više vode no krompira i slično. Pored toga zatvorenici su često bili za najmanju »krivicu« kažnjavani oduzimanjem hrane za nekoliko dana. Internircima su bile nasilno oduzete sve stvari od vrednosti pa čak i višak veša i odela.

Računa se da je kroz ovaj logor u vremenu od 27 decembra 1915 do 5 jula 1917 prošlo 45.791 internirac oba pola računajući decu i odrasle. Iz ovog logora slati su u druge logore ili pak u zatvore, dok je neznatan broj puštan na slobodu. Najveći deo slat je u zloglasni logor u Šopranjsku u Mađarsku. Sam način odašiljanja u zatvor ili logor bio je propraćen batinanjem i maltretiranjem. Obično su rastavljali decu od majki ili očeva, pa ih slali u Mađarsku, a njihove roditelje na sasvim drugu stranu. Očajni higijenski smeštaj i sistematsko izgladnjavanje dovodilo je do masovnih epidemija i velikog procenta smrtnih slučajeva. Bolnica pri logoru na sve je više ličila nego na zdravstvenu ustanovu. Dnevna smrtnost je upočetku bila po pet osoba ne računajući ubijane, a tokom vremena taj broj se popeo na skoro stotinu.

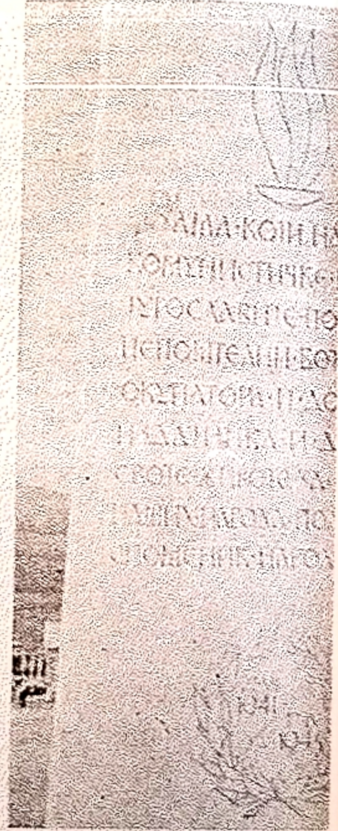

Prema zvaničnim podacima logorskih vlasti pomrlo je oko 3000 lica, a samo za nepun mesec preko 600 dece. Ove brojke nisu ni izdaleka rezultat pravog stanja, jer su logorske vlasti to krile i uništavale tragove. Mrtve su upočetku sahranjivali pojedinačno, ali tokom vremena kada je smrtnost postala masovnija mrtve su sahranjivali u kolektivnim rakama. Iz ovog logora su već tokom 1916 godine u februaru mesecu transpor-

'ovali prve zatvorenike u druge logore. U samom lo[…] često je dolazilo do »istrage« najviše od žandarma koj[…] osuđenike okivali, vešali o grane i nemilosrdno tukli. T[…] sport zatvorenika, pa čak i dece mlade od četiri godi[…] druge logore vršen je opet u otvorenim vagonima.

DOBOJ U NARODNOOSLOBODILAČKOM RATU

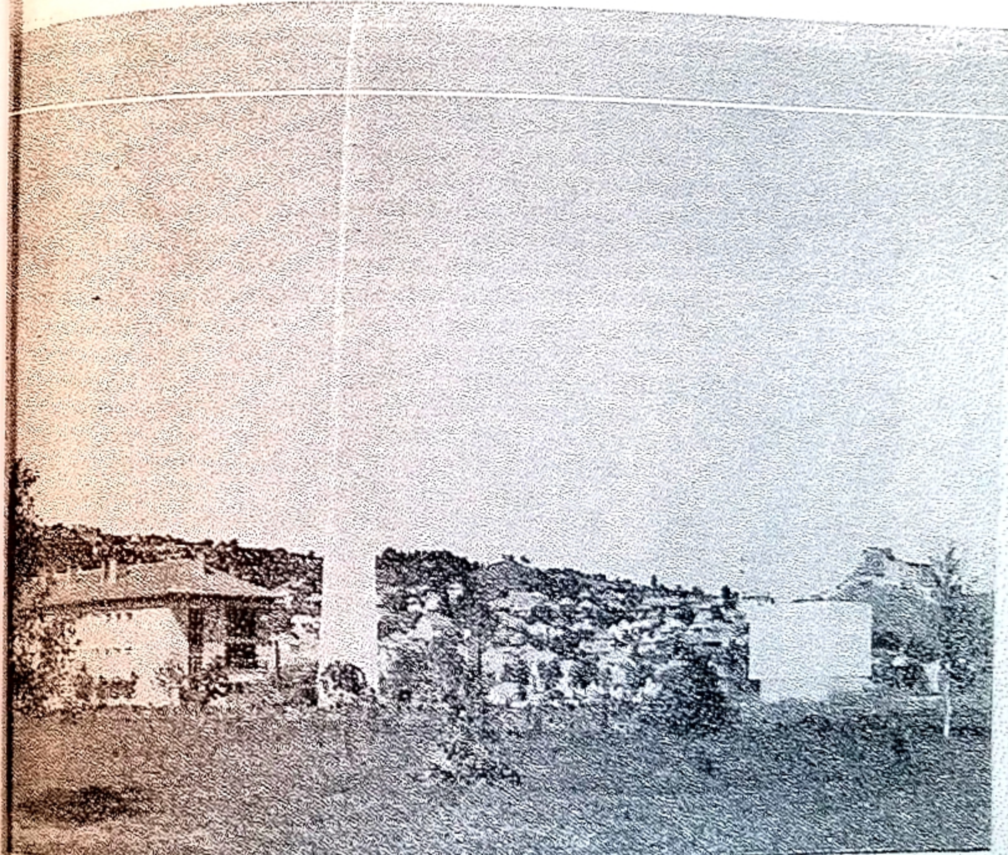
Oslobodilački rat naroda Jugoslavije koji je na te[…]riji Bosne i Hercegovine otpočeo opštenarodnim ustan[…] 27 jula imao je jednu od svojih znatnih uporišta u Do[…] i njegovoj okolini. Tu je za sve vreme trajanja Revolucije uspešno delovao i borio se poznati Ozrenski partizanski odred formiran među prvima na teritoriji Bosne i Hercegovine. U samom Doboju još pre početka Revolucije postojala je veoma snažna i brojna partiska organizacija. U njoj su radili između ostalih Mehmed Vejzović, Josip Jovanović, Ismet Kapetanović, Dedo Trampić, Vladimir Veselić, Štefko Mazurkijević, Soka Vesović, Čedo Jaćimović, Obrad Božić, Lazo Smoljić i drugi, kao i nekoliko kandidata. Međutim, već u julu mesecu na izdajničku prijavu Jovana Seksana uhapšena je u Doboju veća grupa simpatizera sa kojima je radio komunista Čeda Jaćimović. No odmah je izvedena akcija oslobođenja zatvorenih drugova preko Envera Ruždija, činovnika Sreskog suda, a uz pomoć grupe skojevaca, te su oslobođeni prešli odmah reku Bosnu. Posle ovih događaja i sličnoga u Maglaju Josip Jovanović uzeo je na sebe sprovođenje priprema za Ustanak u okolini Doboja.

TEKST N[…]

U samom Doboju je u međuvremenu bilo magacionir[…] oko 150 vagona municije i vršene su uveliko priprem[…]

[…] se sve to transportuje na Istočni front. U takvoj situaciji doneta je odluka od strane Partije da se ovo onemogući iznenadnim prepadom na Doboj i na taj način dođe do neophodnog ratnog materijala. U tom cilju jedan od rukovodilaca oslobodilačkog rata u tome kraju Todor Vujasinović napravio je sledeći plan: da bi se obezbedio potpuni uspeh, akcija se imala izvršiti na širokom frontu. U tom cilju bilo je rešeno da se istovremeno napadne Maglaj u cilju zaštite Doboja od strane Sarajeva, zatim Gračanica, Karanovac i Petrovo selo, da se onemogući posredovanje

SPOMENIK PALIM BORCIMA U NOR-u

neprijatelja iz pravca Tuzle. Da bi se onemogućila intervencija neprijatelja od Dervente doneto je rešenje da se

zauzmu stanicu Rudanka i Johovac. Konkretni zadaci
bili sledeći: zauzeti Maglaj, po mogućnosti srušiti železni
most i porušiti prugu prema Doboju, kao i zauzeti s
Doboj. U tom cilju najsposobniji drugovi dobili su i k
kretna zaduženja. Operacijama zauzimanja Doboja od
đen je da rukovodi Todor Panić uz pomoć Milovana Gaj
Miloša Lazarevića, Vojina Panića i Sime Lukića. Ukuj
naoružanih ljudi u ozrenskom kraju bilo je oko 300, c
su ostali učesnici bili bez oružja, ali mobilisani i naoruž
vilama, sekirama, capinima i tome slično. Kao dan napa
planiran je petak, noć između 15 i 16 avgusta 1941 godi
Toga dana je u Doboju i Gračanici bio pazaran dan, te
bila pogodna prilika da se iskoristi gužva pazarnog da
i time lakše izvede operacija. Početak napada bio je
ređen za četiri sata ujutru. Međutim, navedenog datu
izostao je napad zbog nedovoljne spremnosti trebavs
sela, te je momenat napada odložen za noć između 22 i
avgusta iste godine.

Određenog dana došlo je do izdaje Slobodana Jov
koji je obavestio ustaške vlasti o nameravanom napa
saopštivši to katoličkom povereniku popu Kamberu.
ovaj događaj nije poremetio plan ustanka. U zakazano v
me sa zakašnjenjem jedne grupe, u 4 sata ujutru, n
23 i 24 avgusta izvršen je opšti napad na Doboj. Partiz
ske jedinice su prodrle u grad i likvidirale najveći
gradske posade, zauzevši glavne zgrade i spojivši se u
mom centru pred hotelom Griz. Nešto ustaša i Nem
uspelo je da se zabarikadira i utvrdi u jednom bunk
i u Dobojskoj tvrđavi. Plen boraca je bio bogat. Izvuč
je znatna količina eksploziva, a naročito konzervi, nam
nica i ratnog materijala, ali usled nedostatka transport
sredstava sva municija nije mogla da bude odvučena. Ip
najveći deo natovarenih vagona dignut je u vazduh što
dovelo do strahovite eksplozije. Posle ove uspešne akc
bez nekih većih ljudskih gubitaka, glavnina partizans
snaga se povukla u neposrednu blizinu Doboja. Ovaj na
na Doboj može se smatrati kao početak opštenarod
ustanka u ovom delu Bosne i Hercegovine. Do kraja
borci Ozrensko-partizanskog odreda uspešno će se sup
stavljati neprijatelju i uskoro posle ovog događaja od
će biti organizovan na vojnom principu.

Posle vojne organizacije na maglajskom sektoru, ot
čela je organizacija i na dobojskom sektoru. U tom c
ovde je bila formirana jedna četa sa tri voda. Prvi kom
dir čete bio je Cvijetan Todić, a politički komesar J
Jovanović. Prvi vod zauzeo je teritoriju ti. sektor Tr
— Ševarlije, drugi Pridalj — Lipac, a treći Suvo Polje
Tekućica. Pomoćnik komandira prve čete bio je Sima Lu

Kada je odred konačno bio formiran brojao je odmah oko 500 naoružanih boraca sa tri mitraljeza, dok je znatan broj boraca bio na okupu ali bez oružja. Kako na početku, tako i tokom dalje borbe, Ozrenski odred se snabdevao oružjem otimajući ga od neprijatelja.

Posle napada na Doboj u njemu kao i u drugim mestima dolazi do pojačanog i žestokog ustaškog terora, kao odmazde za ove događaje. U Doboj dolazi zloglasni pukovnik Francetić sa »Crnom legijom«. U tom ustaškom besu naročito su stradala srpska sela prema Maglaju, dok prema Ozrenu legionari nisu smeli ni da nastupaju. Srpsko selo Ošva bilo je spaljeno i sve stanovništvo pobijeno. Sličnu sudbinu doživelo je još niz sela toga kraja. U samom Doboju je organizovan privremeni logor u koji su ustaški zlikovci nasilno zatvorili preko 2.000 ljudi, žena i dece. Već prvih dana dolaska Francetića uz pomoć Kambera bilo je streljano preko 116 ustanika iz trebavskih sela, kao i iz krninskog kraja. No i pored svih ovih »mera« Ozrenski partizanski odred uspešno nastavlja akcije i bezbroj puta ruši glavne komunikacione veze koje vezuju Doboj sa ostalim delovima Bosne ovog kraja. Prema izveštaju, na dobojskom sektoru u septembru mesecu sprovedena je ova akcija.

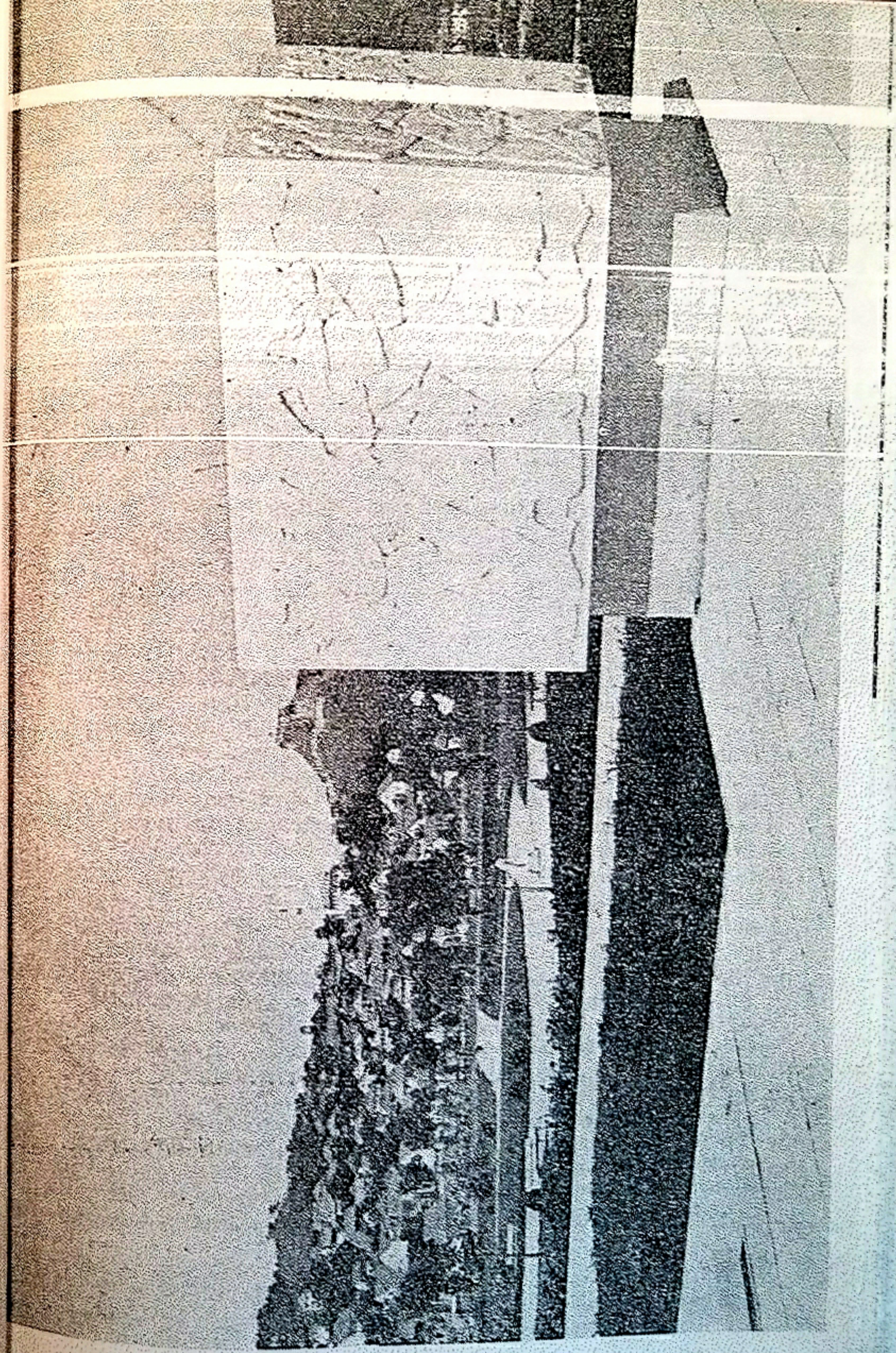
Desetog ovog meseca rano ujutro jedna četa nemačke vojske i dve čete hrvatskih domobrana došle su na stanicu Trbuk s namerom da napadnu selo Striježevicu i tada je došlo do borbe u kojoj je i pored pomoći koju je nemačka vojska dobila neprijatelj bio potučen. Tom prilikom partizani uništili su jedan kamion, jedan laki automobil, jedan bacač bombi sa nešto municije, dva puškomitraljeza i nešto pušaka. Ni dolazak oklopnog voza nije pomogao neprijatelju. Iste noći borci ruše prugu sa stanice Trbuk u dužini od 100 metara, a istovremeno i 30 stubova OTT.

Ovako su se iz dana u dan uspešno ređale partizanske akcije i neprijatelj je bio u stalnom strahu od ponovnog napada na Doboj. Ozrenski partizanski odred na Breznicama organizovao je i bolnicu radi lečenja ranjenika ali se osećao veliki nedostatak lekara, dok je sanitetskog materijala bilo dovoljno. Sanitetski materijal je najvećim delom dobijan kanalima koji su odlično funkcionisali preko partiskih organizacija na terenu. Doboj je u snabdevanju bolnice sanitetskim materijalom igrao važnu ulogu i to zahvaljujući lekarima higijenskog zavoda Aleksandru Gari. P. Šornu, Leviju i Cesarevcu. Krajem godine u Doboj dolaze znatne ustaške snage s namerom da likvidiraju slobodnu teritoriju i odred. No odred i dalje vrši niz uspešnih diverzija, naročito nekoliko napada na vozove i rušenje

pruga. Skoro ni jedan voz nije polazio bez pratnje oklop vozova. U nizu tih akcija interesantna je akcija sproved 15 novembra na pruzi Doboj — Maglaj, kada je svega partizanskih boraca pod komandom Luke Panića na pre zarobila preko 60 domobrana sa oficirom, 6 puškomitralj i nekoliko sanduka municije.

Odmah sutradan posle ove akcije ustaško-domobrans nemačke snage otpočele su frontalni napad na slobo teritoriju, a prvi cilj im je bio Lipac. Ustaški komand lično je rukovodio operacijama, ali iznenadnim napad Luke Panića na zaseok Vareš pred samim Dobojem, ust su bile strahovito tučene. U toj bici je poginuo i sam A kadić. Ovim je ustaški napad odbijen, a panika je bila hvatila redove neprijatelja. Tom prilikom je poginulo pr osamdeset, a zarobljeno četrdeset ustaša. Tom prilikom ubijen i poznati ustaški krvolok Hasan Mujanović. Plen bio takođe znatan: 12 puškomitraljeza, šest teških mi ljeza, pet bacača i oko 100 pušaka i drugog ratnog mat jala. Sa zaplenjenim bacačima partizani su otpočeli da t i štab ustaške divizije u Doboju, što je dovelo do još v panike.

Jedini uspeh neprijateljske ofanzive krajem novem bilo je zauzimanje isturenog partizanskog položaja Š Kamena kod Trbuka i to zahvaljujući dejstvu artiljer No i ovo nije obezbedilo neprijatelju prugu Doboj — M glaj niti je došlo do likvidacije odreda i slobodne terito Odred je krajem meseca novembra teško pogodila smrt L Panića komandira prve čete trećeg bataljona koji je p nuo na jednoj akciji prilikom dizanja u vazduh kompozi na pruzi Doboj — Tuzla između železničkih stanica Bo nića i Karanovca. Na početku decembra 1941, IV domobr ska divizija uz pomoć ustaša otpočela je novu ofanzivu Ozrenski odred koji je tada brojao preko 1000 boraca. prijatelj je ovde ubacio nekoliko desetina hiljada lj te su borbe bez odmora trajale sve do konca decem Naime, ustaške glavešine u Doboju javno su se hva kako će u ovoj novoj ofanzivi, uz pomoć zime i snega i z nih svojih snaga, konačno osloboditi Doboj opsade. N pored zauzimanja nekih značajnih tačaka ustaško-do branske snage nisu ispunile glavnu zamisao likvidira odreda kao i slobodne teritorije. Ozrenski odred je tad velikoj meri patio od nedostatka municije i uopšte rat materijala što je u velikoj meri onemogućavalo uspe borbu. No sve ovo nije ubilo herojstvo i duh boraca, hovu želju da se višestruko jačem neprijatelju jun odupru.

RELJEF NA SPOMEN KOSTURNICI BORCIMA NOR-a —

Krajem januara 1942 za vreme Druge nemačke ofan
u borbu se ubacuju nemačke snage koje iz pravca Do
i drugih mesta imaju za cilj ponovno likvidiranje i od
i slobodne teritorije. Ovom prilikom borbe su bile još o
čenije i upčetku su nemačke i ustaške snage uspele
prodru na niz položaja, ali su uporno se boreći već na
četku februara bili vraćeni na polazne položaje. Isto
meno se dejstvo Ozrenskog partizanskog odreda uklap
operacije novoformirane Prve proleterske brigade, ka
ostalih istočno-bosanskih brigada.

U početku 1942 godine jedan mučan događaj potr
je Doboj. Zbog nepažnje jednog druga provaljena je
partiska organizacija u Doboju, a takođe u Derventi i Br
Hapšenja su izbegle jedino sestre Veselić Beba i S
Uhapšeno je bilo 33 druga od kojih su 18 osuđeni na s
a ostali u nedostatku dokaza oslobođeni. Neki su ipak u
da pobegnu pre izvršenja presude. No ipak se jedan
spasao zahvaljujući herojskom držanju Vladimira Ves
koji pod najtežim mukama nije progovorio. Posle o
utrošilo se mnogo truda da se organizacija obnovi i
normalizuje.

Oslobođenje Doboja 1945

U toku 1944 godine otpočele su konačne borbe na
toriji naše zemlje u cilju oslobođenja. U tom pravcu
hovni komandant napravio je plan za otpočinjanje o
ofanzive na svim frontovima. Druga Armija dobila je
datak da nastupa opštim pravcem Doboj — Banja Luk
Bosanski Novi i da koordinira dejstva sa Prvom armi
desno duž Save, a sa četvrtom armijom levo na liniji B
— Slun — Ogulin.

Druga armija je 5 aprila 1945 godine prešla u na
na celom frontu. Glavne snage te armije nastupale s
pravcu Špijonica, Srnice, Gradačac, a pomoćne snag
pravcu Gračanica — Doboj. U toku 5 i 6 aprila savlada
otpor na glavnom pravcu, te je 25 divizija iz reona Sr
— Gradačac probila prema Brčkom, a 23 i 45 divizij
oštrim borbama 7 aprila zauzele Gračanicu razbivši zn
ustaško-domobranske snage i istoga dana zauzele Gr
nicu produživši nadiranje ka Doboju. Istovremeno je j
operativna grupa divizija Prve armije oslobodila Brč
napala Bosanski Šamac, a sarajevska operativna g
oslobodila Sarajevo. Štab Druge armije tada donosi od
da se težište operacija prebaci u dolinu reke Spreče s
ljem da se što pre ovlada desnom obalom reke Bos
zauzme Doboj. U tom cilju je 25 diviziji naređeno da

PANORAMA DOBOJA

dire pravcem Gradačac — Modrič, a da desnim krilom sadejstvuje sa Prvom armijom u reonu Bosanskog Šamca; 23 diviziji da ovlada desnom obalom reke Bosne do ušća Spreče; 45 divizija da izbije na reku Bosnu južno od Doboja, a 28 divizija da maršuje pravcem Gračanica — Doboj kao armiska rezerva.

Pošto su 25 i 45 divizija izvršile izvesna pregrupisavanja 2 armija je nastavila napad 9 aprila. U borbama do 10 aprila ona je razbila ustaško-domobranske i četničke snage i u centru, prednjim delovima, izbila pred Doboj, desnim krilom zauzela Modrič i ovladala desnom obalom reke Bosne, a levim krilom ovladala reonom Trbuka. Ovim operacijama bilo je ugroženo povlačenje delova 21 brdskog armiskog korpusa Nemaca sa prostorije Sarajeva, te je neprijatelj, da bi omogućio izvlačenje svojih snaga, vrlo uporno branio mostobran u reonu Doboja. Istovremeno je uz podršku artiljerije vršio snažne protivnapade duž čitavog fronta, a naročito na krilima s ciljem da 23, 25 i 45 diviziju

DOM DRUŠTVA ZA TELESNO VASPITANJE »PARTIZAN«

U OVOM DOMU JE MJESECA
SEPTEMBRA 1941 GODINE
USTAŠKI PRIJEKI POKRETNI
SUD OSUDIO NA KAZNU
SMRTI 111 UČESNIKA
NARODNOG USTANKA.

SAVEZ BORACA N.O.R-a
DOBOJ

odbaci što dalje od Doboja i desne obale Bosne. U takvoj situaciji došlo je do oštrih borbi od 11 do 15 aprila, te je nastupanje Druge armije zaustavljeno.

Druga armija je 15 aprila prešla u opšti napad na Doboj. Pored 23 i 45 divizije uvedena je u borbu i 28 divizija. Neprijatelj je pružio snažan otpor. Pojedini položaji prelazili su po nekoliko puta iz ruke u ruku. Sutradan u zoru divizije su produžile napad i ovladale desnom obalom reke Bosne od Kotarskog do železničke stanice Trbuk. Borbe su na celom dobojskom mostobranu nastavljene i u toku noći 16 i 17 aprila, kada se neprijatelj pod pritiskom naših snaga počeo povlačiti iz Doboja, pošto je prethodno porušio mostove, železnička postrojenja i električnu centralu u cilju da uspori prodor naših jedinica. Povlačenje neprijatelja praćeno je našom snažnom pešadiskom i artiljeriskom vatrom sa desne obale reke Bosne. Jedinice Druge armije su 17 aprila prešle reku i ušle u Doboj i time konačno oslobodile grad. Zatim su po naređenju Generalštaba JNA prešle u gonjenje neprijatelja ka Derventi.

Teror ustaša u Doboju 1943

Osnivanjem marionetske države NDH uz pomoć fašističke Nemačke i Italije otpočeo je da besni teror u celoj toj divljoj tvorevini. Sa neprikrivenom mržnjom naročito prema srpskom stanovništvu, a i prema svim neprijateljima Pavelićeve države bez obzira na versku i nacionalnu pripadnost došlo je do masovnog masakra tog stanovništva. U doboju za Pavelićevog poverenika dolazi katolički pop Kamber koji postaje Pavelićev poverenik za Doboj i okolinu. U prvim danima NDH on u pravom mahnitom besu predvodi ustaše koji gone Srbe, zatvaraju ih i postepeno likvidiraju, a na poslu bio mu je desna ruka muslimanski advokat Omer Muftić. Početkom maja 1941 godine Kamber poziva sve pravoslavne sveštenike u Doboj. Tu im je održao niz govora sa oštrim opomenama, da se pomire sa onim što se od njih traži i pozvao ih na neku tobožnju lojalnu saradnju. Međutim, ovo je bila licemernost kojom je želeo da prikrije svoje učešće u već sprovedenim akcijama masovnog ubijanja iza kojih je on stajao. Uskoro posle toga otpočela su brojna hapšenja sveštenika i seljaka i deportovanje u logore. Na njegovu inicijativu demolirana je pravoslavna crkva, srušena kosturnica pobijenih Srba u vreme progona i Prvog svetskog rata. Veliki broj sveštenika je pobijen. Kamber je sve ovo radio u najtešnjoj saradnji sa stožernikom dr Butrićem s kojim se sporazumevao o svemu što je trebalo uraditi i u pogledu »čišćenja« te osnovne metode zloglasnog stožernika. Butrić je jednom prilikom iz-

javio da je u Doboju bio zadovoljan pionirskim ra[...]
župnika dr Kambera koji neumorno deluje i stvara sre[...]
i zadovoljan život za dobro naroda u NDH.

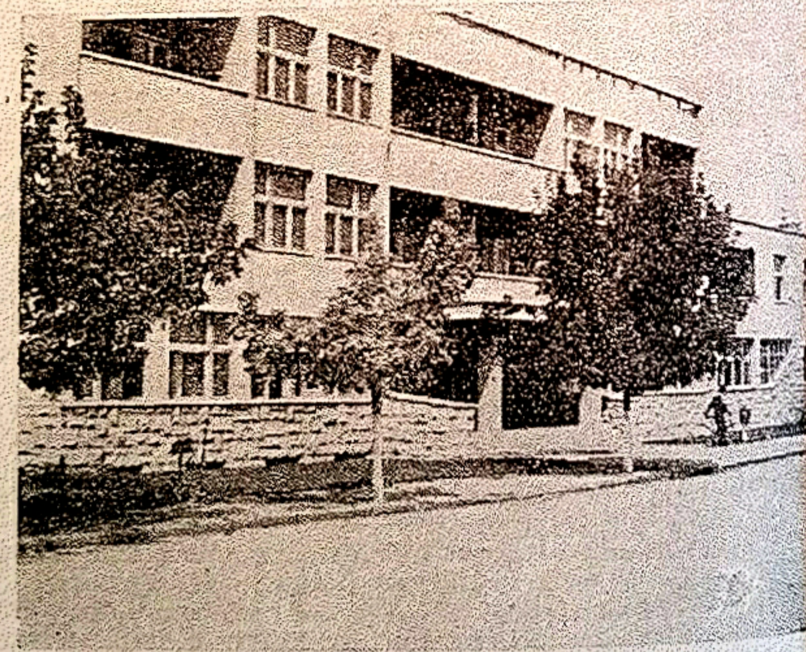
Sam župnik Kamber bio je i u najintimnijim vez[...] sa ustaškim poglavnikom Pavelićem s kojim se često [...]pisivao hvaleći se sprovedenim merama u Doboju i oko[...]

NARODNI HEROJI DOBOJA

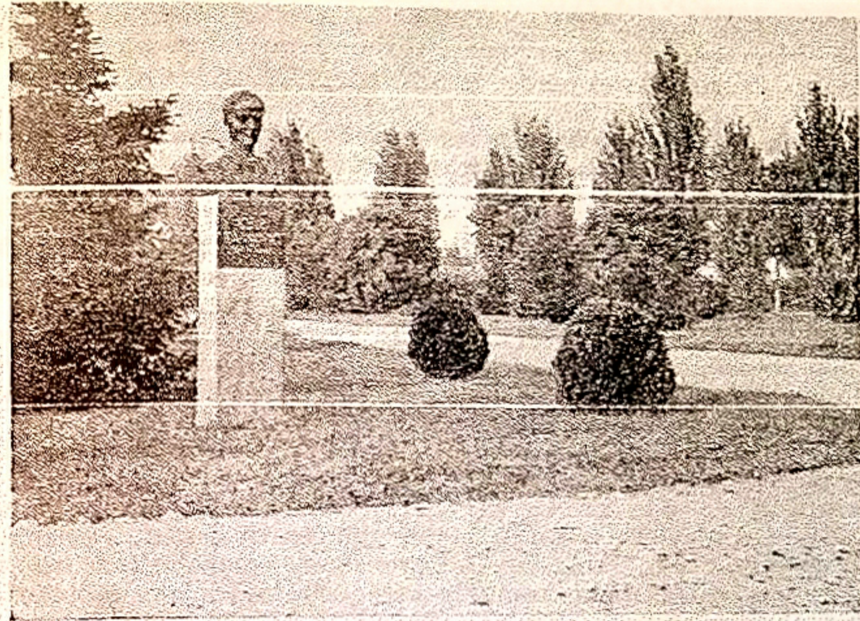
DOKIĆ IVANA PETAR. Rođen 10.X.1917 u selu V[...] Međa, Ravno, Trebinje, Bosna i Hercegovina. Student a[...]nomije.« Član KPJ od 1941. U NOB stupio 1941. Pogi[...] 13.I.1942 kod Turije, Tuzla. Za narodnog heroja progl[...] 20.XII.1951.

U Maglaju je završio osnovnu školu, gimnaziju je [...] u Visokom i Sarajevu, studirao je na Poljoprivrednom [...]kultetu u Zemunu.

Kao gimnazijalac bio je 1936 godine šest mese[...] istražnom zatvoru. Ubrzo je opet uhapšen i tri meseca [...]čen u beogradskoj »Glavnjači«

NOVA STANBENA I UPRAVNA ZG[...]

BISTA NARODNOM HEROJU JOSIPU JOVANOVIĆU

Početkom 1941 godine Dokić je partiski rukovodilac u Maglaju i Zavidovićima. Intenzivno radi na pripremanju oružanog ustanka. Otkriven je, ustaše su ga uhvatile i zatvorile u Maglaju. Zahvaljujući svojoj okretnosti i odlučnosti, uspeva da pobegne iz zatvora i da ode na Ozren. I dalje rukovodi organizovanjem ustanka na teritoriji Maglajskog i Zavidovićkog sreza. Pod njegovim rukovodstvom oslobođen je Maglaj. Stalno je sa jedinicama koje operišu duž pruge Trbuk — Zavidovići.

Prilikom formiranja Ozrenskog udarnog bataljona postavljen je za njegovog političkog komesara. Učestvuje u svim borbama bataljona. Pored toga obavlja političku delatnost i van bataljona — na terenu Gostovića i u pravcu Zenice. Jednom je prilikom takve političke akcije, u zajednici sa svojom pratnjom, izvršio veću diverziju u šumskim manipulacijama oko Kamenice i na pruzi Kamenica — Zavidovići. Naročito se istakao u borbama za likvidiranje neprijateljskih garnizona u dolini Krivaje, u oslobođenju Olova.

Poginuo je prilikom neuspelog napada na ustaške položaje kod Turije, blizu Tuzle, početkom 1942 godine.

JOVANOVIĆ PETRA JOSIP. Rođen 13.XI.1917 u Z... nici. Bosna i Hercegovina. Građevinski tehničar. Član KP... od 1941. U NOB stupio 1941. Poginuo 15.VIII. 1942 na K... njuhu. Za narodnog heroja proglašen 27.XI.1953.

U srednjotehničkoj školi u Sarajevu upoznao je ide... naprednog pokreta. On je već svojim socijalnim poreklo... bio upućen na borbu za prava čoveka. Česta seljenja ... mesta u mesto zbog činovničkog položaja njegovog o... ukazala su mu na nerešene socijalne i druge problem... predratne Jugoslavije. Kasnije, kada je završio školu i kad... je zajedno sa radnicima radio na građevinama, i sam ... osetio duboku razliku između kapitalista i radnika.

Bio je smeo čovek i zato se niko nije iznenad... kada je odbio da stupi u staške jedinice koje su harale ... Bosni. Naprotiv, Josip Jovanović je prišao ilegalnom p... kretu, koji je vršio pripreme za oružani ustanak. Voj... komitet ga je odredio da radi na terenu Doboj — Magl... — Gračanica. Međutim, posle jedne provale u Tuzli bio ... prinuđen da ode na Ozren, gde je radio na pripremanj... ustanka. Po istom zadatku bio je upućen na teren sever... od Doboja, oko Trebave. U Ozrenskom partizanskom o... redu bio je politički komesar čete. Na toj dužnosti ost... je do formiranja čete koja je trebalo da bude jezgro uda... nog bataljona. Iz tog bataljona je docnije stvorena Šes... istočnobosanska brigada, u kojoj je Jovanović bio politič... komesar čete.

LUKIĆ CVIJETINA SIMO. Rođen 1916 u Suhom Polj... Doboj, Bosna i Hercegovina. Zemljoradnik. Član KPJ ... 1940. U NOB stupio 1941. Poginuo 1943 na Spreči, kod T... zle. Za narodnog heroja proglašen 20.XII.1951.

Kao gimnazijalac u Tuzli sa grupom đaka napisao ... i rasturao ilegalni letak; zbog toga je (1933) bio uhapšen... osuđen na šest meseci zatvora. Istovremeno je isključen ... svih škola tadašnje Jugoslavije. Po izlasku iz zatvora vrat... se u svoje selo. Tamo je 1940 godine primljen za člana K... munističke partije Jugoslavije.

Neposredno posle okupacije zemlje bio je jedan od o... ganizatora ustanka na Ozrenu. Kao politički komesar b... taljona u Ozrenskom odredu istakao se hrabrošću u napad... na Doboj i Usoru. Tada je osvojen i dignut u vazduh m... gacin oružja i municije u Usori — uništeno je preko 1... vagona municije. Simov bataljon se posebno istakao u a... ciji rušenja pruge Tuzla — Doboj.

Kada je aprila 1942 godine, posle četničke izdaje, doš... do povlačenja partizanskih snaga sa Ozrena, Simo je ost... u svom kraju i nastavio borbu pod novim, težim uslovim... On je uspeo da poveže preostale borce i da organizuje n...

pad na četnički štab. Preko veza sa organizacijom u Doboju pripremao je i rasturao letke na Ozrenu u kojima je pozivao narod u borbu protiv četnika. Sa grupom partizana često je vršio akcije rušenja pruge.

U 1943 godini Simo je postao politički komesar novoformiranog Ozrenskog odreda. Sa odredom je vodio uspešne borbe protiv Nemaca, četnika i ustaša. Naročito se istakao u borbi protiv nemačke kolone, koja je iz Doboja nadirala prema oslobođenoj Tuzli. Njegova jedinica je onemogućavala prolaz Nemcima.

Prilikom drugog napada na Tuzlu Nemci su opkolili jedan deo partizanskih snaga sa bolnicom u dolini Spreče. Simo je na čelu svog odreda pokušao da zauzimanjem druge obale Spreče omogući izvlačenje bolnice. Tom prilikom je u jurišu poginuo. Herojski je pao za spas ranjenih i bolesnih drugova.

KAPETANOVIĆ SINANA ISMET. Rođen 1921 u Doboju, Bosna i Hercegovina. Svršeni đak Trgovačke akademije. Član SKOJ-a od 1939. U NOB stupio 1941. Poginuo oktobra 1942 u selu Maleševci, Brčko. Za narodnog heroja proglašen 20.XII.1951.

Trgovačku akademiju završio je u Banjoj Luci. Već kao srednjoškolac isticao se naprednim shvatanjima i saradnjom sa naprednim omladinskim pokretom. Kao osamnaestogodišnji mladić bio je primljen u članstvo Saveza komunističke omladine Jugoslavije.

Posle okupacije zemlje i proglasa Centralnog komiteta KPJ o ustanku, Ismet Kapetanović sa nekoliko drugova radi na pripremanju ustanka u okolini Doboja. Dvadeset trećeg avgusta, u noći, učestvuje u napadu na Doboj. Jake ustaške i nemačke snage napadaju ustanike. Dolazi do izvesnog kolebanja. Tom prilikom jedino je Ismetu Kapetanoviću i narodnom heroju Milošu Kupresu uspelo da održe svoje borce na okupu. Sa svojim ljudima Ismet se probio kroz neprijateljske redove prema Ozrenu i priključio se Ozrenskom partizanskom odredu. U Ozrenskom odredu postao je komesar Lipačke čete, a nešto kasnije, zbog sposobnosti i junaštva, postao je politički komesar bataljona.

Kao politički komesar Lipačke čete, koja je branila najugroženije položaje Ismet je bio duša jedinice i inicijator svih njenih akcija i pobeda. Nikada nije mirovao. Kada četa ne bi vodila borbu, on je politički radio sa narodom i organizovao obaveštajnu službu na okupiranoj teritoriji. Jednom prilikom, za vreme većeg neprijateljskog napada kod Doboja, uspelo mu je čak da se uključi u neprijateljsku telefonsku liniju i da skrene artiljerisku vatru neprijatelja sa partizanskih na neprijateljske položaje.

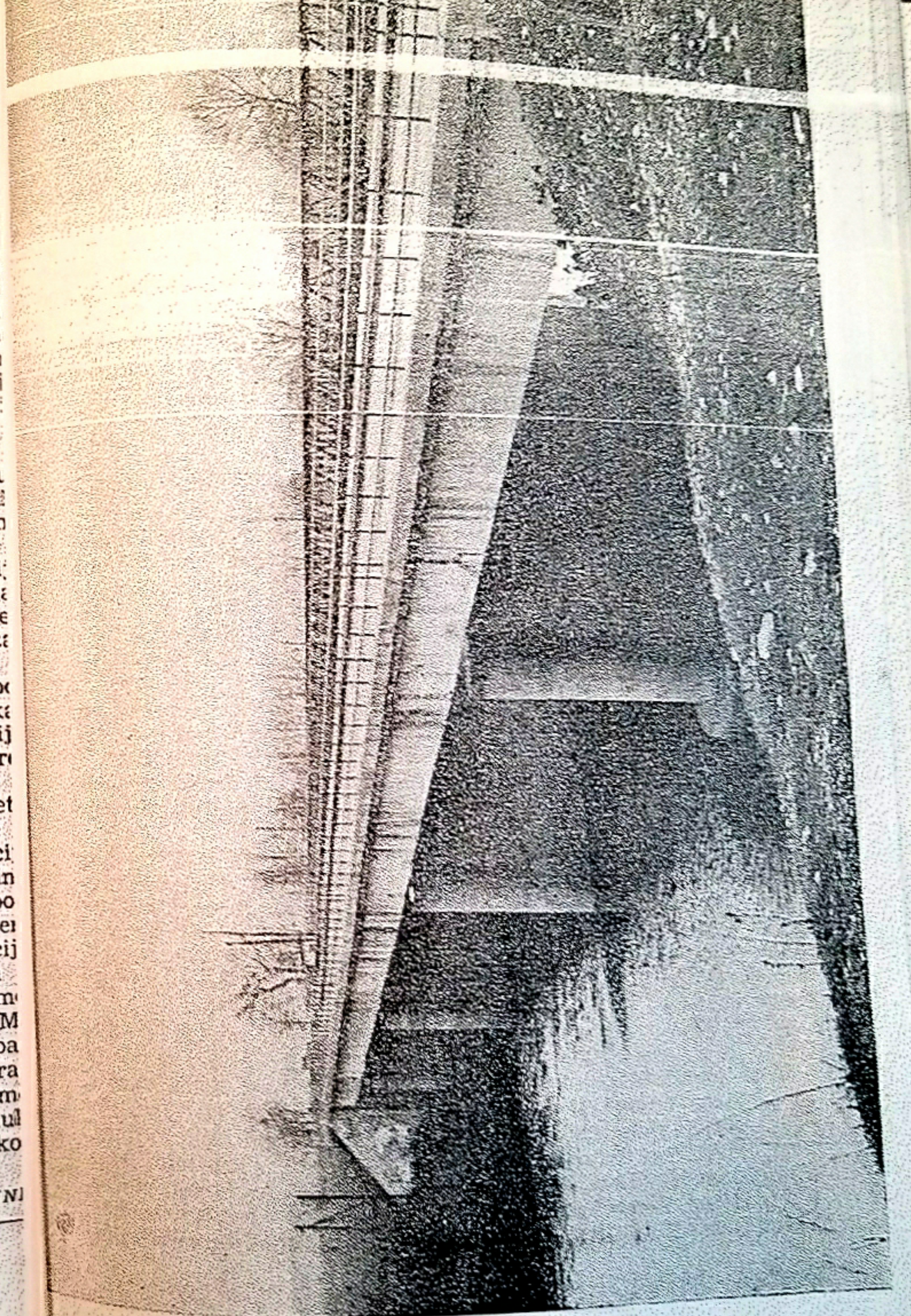
Posle povlačenja glavnine partizanskih snaga s Ozrena, Ismet je sa delom svojih boraca ušao u sasta Šeste istočnobosanske brigade. I u toj brigadi ostao je ka politički komesar jedne čete. U to vreme naročito se istič u borbi protiv četničkih snaga u Maleševcima. Početkor 1942 godine četnici sa Majevice, Posavine, Trebave i Ozrena ukupno oko 3.500 ljudi, krenuli su u napad sa namerom d unište Šestu proletersku istočno-bosansku brigadu i tri ba taljona sremskih partizana. Ali četnici su i tu pretrpe strahovit poraz. Njihovo uporište je likvidirano. Poginul je bilo 180, a zarobljeno oko 800. U poslednjem jurišu n rovove neprijatelja, sa bombom u ruci, ispred grupe bom baša koje je poveo u napad, pao je i Ismet, jedan od naj poznatijih i najpopularnijih partizana Istočne Bosne. Pog nuo je u dvadesetdrugoj godini života.

KUPRES MARKA MILOŠ. Rođen 1920 u selu Kož kama, Osječani, Doboj, Bosna i Hercegovina. Zemljoradni Član KPJ od 1941. U NOB stupio 1941. Poginuo 1942 n Turiji. Za norodnog heroja proglašen 24 jula 1953.

Pre rata bio je politički neopredeljen; posle okupaci sa svojim drugovima prikuplja oružje i učestvuje u orga nizovanju ustanka u svom kraju. Zbog toga je bio uhapše i odveden u zatvor u Doboju. Ali je ubrzo pobegao iz za tvora i otišao u partizane.

Na sektoru Doboja, Maglaja i Gračanice ustanak je po čeo vrlo rano. Već prve ustaničke noći Kupres se istak u borbama oko Osječanske žandarmeriske stanice. Kasnij delovi partizanskih snaga, u kojima se nalazio Kupres, pr bili su se prema Ozrenu i priključili Ozrenskom odredu.

Po dolasku na Ozren Kupres postaje komandir čet a zatim komandant Udarnog bataljona. Učestvovao je mnogim borbama. Izveo je nekoliko diverzantskih akci oko Puračića, Svatovca i u Trebavi. Decembra 1941 godin u napadu na Banoviće, Četvrta domobranska divizija, po pomognuta jakim ustaškim jedinicama, napadala je Ozre ski odred. U času kada je odred ostao gotovo bez munici na predlog Kupresa, Štab Ozrenskog odreda uputio ga da izvrši diverziju u rudniku Banovići, da napadne dom bransku posadu u rudniku i da joj otme municiju. M loš je otišao i izvršio zadatak u potpunosti. Sa grupa od 12 boraca uspeo je u toku noći da iznenadi i ra bije jednu domobransku polusatniju, da zarobi 23 dom brana i zapleni više pušaka, mitraljeza i veći broj sandu municije i eksploziva. Ta municija je pomogla Ozrensko

MOST NA RECI USORI PODIGNUT 1946 GOD. DOBROVOLJNI RADOM ———

partizanskom odredu da sa uspehom odoli neprijatelju održi svoje položaje. Kupres je tada izvršio diverziju i u samom rudniku.

Poginuo je u borbi na Turiji. Trebalo je likvidirati jača neprijateljska uporišta između Turije i Banovića, Kupres je imao zadatak da napadne jedno od najjačih uporišta u samoj Turiji. Međutim, usled četničke izdaje, napad nije uspeo. Njegova četa se našla u teškom položaju — u dubokom snegu i na brisanom prostoru. Kupres je uspeo da izvuče dva voda. Saznavši da je ostao još jedan vod sa političkim komesarom potrčao je da i njega spase. Međutim, situacija je već bila beznadežna: veći deo boraca bio je izginuo; Kupres je teško ranjen. Iako ranjen i dalje se borio. Ali je ubrzo i smrtno pogođen.

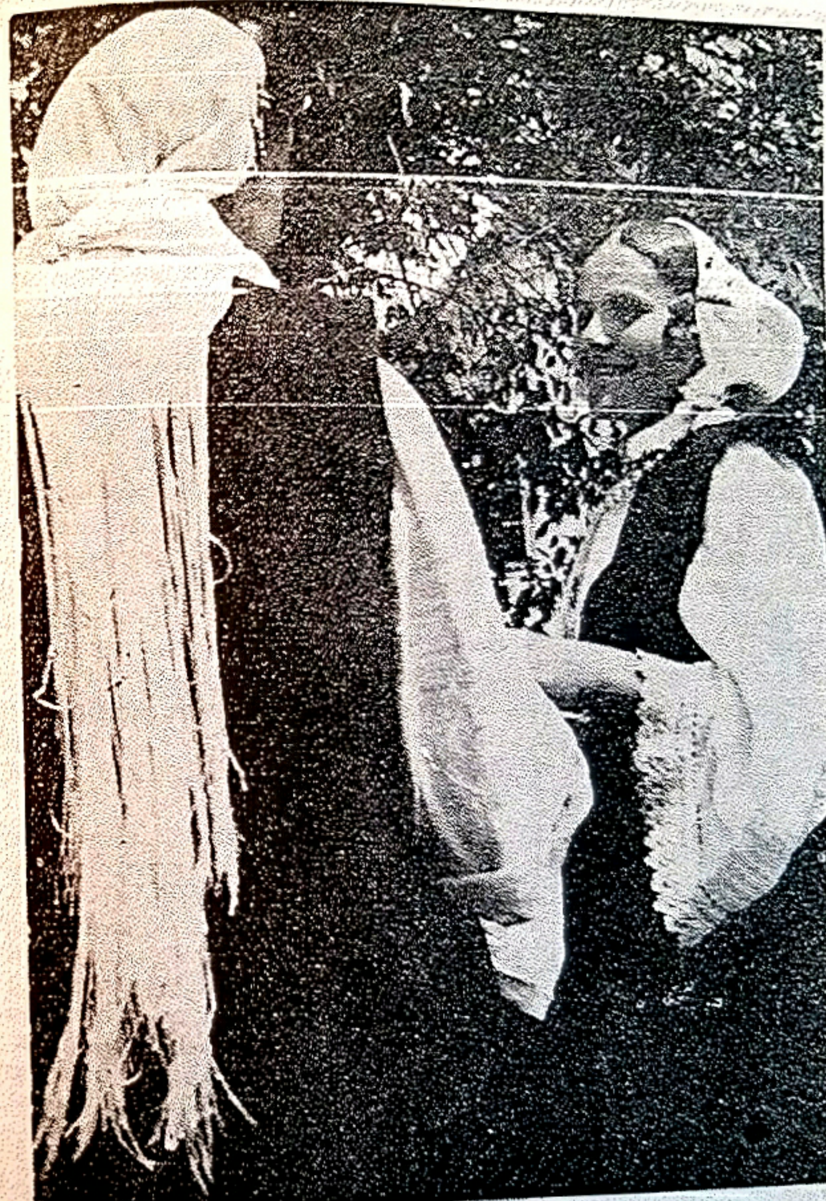
BEŠLAGIĆ AGANA RAFIK. Rođen 1919 u Doboju Bosna i Hercegovina. Član KPJ. U NOB stupio 1941. Poginuo 1942 kod Ponjerke, između Zavidovića i Han Pijeska Za narodnog heroja proglašen 21.VII.1953 godine.

Rafik je pre rata bio podoficir. Odmah posle kapitulacije Jugoslavije, 1941 godine, domobrani su ga demobilisali. Prvih dana ustanka, prilikom oslobođenja Doboja Rafik se sa svojim bratom priključio Ozrenskom partizanskom odredu i stupio u Lipačku četu. Rafik i njegov brat Adem istakli su se u borbi protiv domobranske posade iz nad Doboja.

Veliko junaštvo pokazao je Rafik u borbi sa ustaškom »Crnom legijom« na Pridjelu, gde su ustaše palile kuće zatim decembra 1941 godine protiv ustaša i domobrana u Gavronićima, na Ozrenu — januara 1942 godine, u borbi sa nemačkim skijašima u Brijesnici i u mnogim drugim borbama.

Učestvovao je u svim borbama oko Doboja i u mnogim diverzantskim akcijama na pruzi Doboj — Tuzla. Kao veoma pouzdan i hrabar borac prebačen je na teren Trebave gde je zajedno sa narodnim herojem Ismetom Kapetanovićem radio na okupljanju boraca. Po povlačenju jedinica sa Ozrena stupio je u Šestu istočnobosansku proletersku brigadu, u kojoj je postao komandir čete.

Početkom septembra 1942 godine oko dvadeset hiljada Nemaca i ustaša napalo je Šestu istočnobosansku brigadu kod Šekovića. Neprijatelj je stezao obruč sa trideset topova Bosanci su odmah u toku noći navalili na prugu Han Pijesak — Zavidovići — Olovo u dužini od 30 kilometara Prvi romaniski bataljon napao je i spalio železničku stanicu Pjenovac. Drugi bataljon, u kome je bio Rafik, dočekao je kod Ponjerke transport ustaša koji je išao iz Zavidovića za Han Pijesak. Tada je Rafik napravio svoj po-

NARODNA NOŠNJA DEVOJAKA IZ OKOLINE DOBOJA

slednji podvig. Kada je voz naišao na porušenu prugu lokomotiva se prevrnula. Rafik je tada iz neposredne blizine pokosio mitraljezom mnogo ustaša. Njihov otpor je bio

vrlo jak. Da bi ohrabrio svoje borce, Ratik je izašao iz zaklona i stojeći tukao neprijatelja. U tom trenutku neprijateljski mitraljeski rafal presekao ga je preko grudi.

Iz Ratikove porodice u Narodnooslobodilačkom ratu poginula su kao partizani dva njegova brata.

BLAŽEK EMILA EDO. Rođen 1920 u Tesliću, Doboj, Bosna i Hercegovina. Radnik. Član KPJ. U NOB stupio 1941. Poginuo juna 1942 u Gluhoj Bukovici, kod Travnika. Za narodnog heroja proglašen 27.X.1953.

Još kao omladinac prišao je radničkom pokretu U Savez komunističke omladine Jugoslavije primljen je 1937 godine. Zajedno sa narodnim herojem Brankom Markovićem i još nekim komunistima bio je osnivač omladinskih sekcija u radničkim i drugim društvima.

Na pozv Partije, 1941 godine, stupio je u partizane. Bio je vrlo umešan u organizovanju ilegalnog rada i hrabar u oružanim borbama.

Posebno se istakao septembra 1941 godine u Šnjegotinama, novembra 1941 u akciji na pruzi Teslić — Doboj i u Maslovarama, a naročito januara 1942 godine, kada je sa svojom desetinom uništio šest kilometara pruge između Teslića i Blatnice vodeći istovremeno borbu sa neprijateljem.

Kad su u martu 1942 godine ustaše i domobrani napali na Vrćeu, Blažek je, zajedno sa dvadeset boraca, zaustavio napadače i naneo im velike gubitke. Blažek i njegova tri druga pali su opkoljeni četnicima.

Jedan od osnovnih zadataka Komunističke partije u toku Narodnooslobodilačke borbe bio je zbližiti narode koji su dugogodišnjom politikom nacinalne netrpeljivosti predratnog režima bili razjedinjavani. To je bio zadatak svakog komuniste i borca. Blažek dolazi u red onih komunista koji su na tome neumorno radili. Zbog svoje doslednosti liniji bratstva i jedinstva bio je kao Hrvat veoma popularan u srpskim selima Vlajićima, Zlatnici i Vrućici, u kojima je radio na dizanju narodnog ustanka i na zbližavanju srpskog i hrvatskog življa. U Narodnooslobodilačkom ratu poginula su i dva Blažekova brata.

OMEROVIĆ MAHMUTA SULEJMAN — CAR. Rođen 8.V.1923 godine u Maglaju, Doboj, Bosna i Hercegovina. Đak Šerijatske gimnazije. Član KPJ od 1942. U NOB stupio 1941. Poginuo noću između 17 i 18.XI.1945 kod Našičkih Breznica. Za narodnog heroja proglašen 20.XII.1951.

Još nije imao punih devetnaest godina kada je iz klupe Šerijatske gimnazije u Sarajevu otišao u rat. Kada je poginuo, novembra 1945 godine, imao je dvadeset dve i po godine i čin potpukovnika. Bio je jedan od najmlađih potpukovnika Jugoslovenske narodne armije.

Potiče iz siromašne porodice. Otac mu je bio poslužitelj u poreskoj upravi u Maglaju. Bio je napredan đak; zbog toga je jedanput hapšen pre odlaska u partizane.

U partizane je otišao iz đačke klupe, 8 marta 1942 godine i odveo sobom grupu od dvanaest đaka. Postao je desetar, a onda bio na raznim rukovodećim dužnostima — sve do komandanta brigade.

Učestvovao je u velikom broju borbi ispoljavajući uvek vanrednu smelost i junaštvo. Učestvovao je u napadu na Bjeljinu, avgusta 1943 godine, u napadu na Brčko i Gradanicu, u borbama kod Lešnice, Obrenovca, Medvednika, na Avali, na Moslavini, Vukovaru, Bolmanu, Virovitici, Velikoj Pisanici, kod Celja i u mnogim drugim. U toku rata Car je dvanaest puta ranjavan, ali je bez obzira na to uvek nastavljao da se bori.

Sedmog jula 1944 godine Druga vojvođanska brigada nalazila se na odmoru u Barama, kod Teočena. Dok su borci spavali, Nemci su, koristeći maglu, zaposeli kosu iznad sela u kome se nalazila bragada i izvršili juriš na sam Štab Druge vojvođanske brigade. Car je prvi izleteo iz kuće i bombama rasterao Nemce koji su navaljivali. Kada je trebalo da 1944 godine vojvođanske jedinice pređu u Srbiju, Druga brigada je bila prisiljena na borbu sa Nemcima i četnicima na Borikama kod Rogatice. Oko jedne kose vođene su žestoke borbe. Kosa je nekoliko puta prelazila iz ruke u ruku. Car je svojim šmajserom odbio juriše nemačkog streljačkog stroja, koji se bio primakao na petnaest metara.

Kao komandant Druge brigade Šesnaeste divizije Car je učestvovao u oslobođenju Beograda, u probijanju Sremskog fronta, a posle svršetka rata upućen je u Istočnu Bosnu radi uništenja ostataka banditskih grupa.

Ubijen je iz zasede, noću između 17 i 18 novembra 1945 godine, kod Našičkih Breznica, na putu od Osijeka za Našice. Grupa naoružanih ljudi obučenih u vojničke uniforme, zaustavila je na drumu njegov automobil. Misleći da su to borci Jugoslovenske armije, Sulejman je izašao iz automobila i upitao ih šta hoće. Umesto odgovora revolverski kuršumi iskidali su mu stomak.

Za izvanrednu hrabrost i umešnost u komandovanju, Sulejman je odlikovan mnogim jugoslovenskim i stranim odlikovanjima.

PRIVREDNO EKONOMSKI ŽIVOT

Usled posebne situacije u kojoj se Bosna nalazila u predratnoj Jugoslaviji, privrédni život u dobojskom kraju bio je veoma nerazvijen. Na području dobojske opštine nije bilo privrednih bogatstava koja bi mogla zainteresovati inostrane ulagače, s obzirom na opštu zaostalost privrede, jevtinu radnu snagu i slabe saobraćajne komunikacije; i domaći i inostrani investitori smatrali su za celishodnije da svoj kapital plasiraju u ekonomski rentabilnije poslove, orijentišući se time na privredno manje značajne akcije, kao trgovinu, koja je donosila visoku profitnu stopu. Sve do završetka Drugog svetskog rata, osim šećerane na reci Usori, koja je prestala sa radom još pre početka rata, na teritoriji dobojske opštine nije bilo nikakvih proizvodnih preduzeća. Donekle je bilo razvijeno zanatstvo, u slabo opremljenim radionicama. Uz zanatstvo, slika privrednog života ove opštine iscrpljivala se sitnim trgovinama i nedovoljno razvijenom poljoprivredom krupnijih privatnih gazdinstava u moru rascepkanog, loše organizovanog individualnog poseda.

Mada je geografski položaj Doboja pružao uslove da ovaj kraj postane središte privredne delatnosti u centralnoj Bosni, privatni kapitalisti su nastavljali tradiciju turskih i austriskih privrednika pa su svoje kapitale plasirali uglavnom u područja obližnjih sreskih mesta. Jedina uska pruga koja je pretstavljala glavnu magistralu Bosne još

MOMAČKA NARODNA NOŠNJA IZ OKOLINE DOBOJA

od austriskih vremena nije bila obnavljana niti modernizovana, te je tako propuštena značajna mogućnost za oživljavanje privrednog života u ovoj oblasti. Zaostalost dobojske opštine u privrednom pogledu imala je posledice i u drugim oblicima života, posebno u zdravstvenoj službi, prosveti, kulturi i komunalnoj delatnosti. Nepismenost u čitavoj oblasti je visoke razmere, a osim manjeg broja

osnovnih škola nije bilo nikakvih drugih obrazovanih centara koji bi zadovoljavali sve veće potrebe stanovništva.

Ratne prilike su još u većoj meri naglasile nesređenost i zaostalost privrednog života u dobojskoj oblasti. Okupator je za potrebe svoje zahuktale ratne mašine do maksimuma iscrpeo i tako slabe privredne rezerve. Prilikom povlačenja, neprijateljske vojne snage su nanele veliku štetu privrednim, saobraćajnim i stanbenim objektima, onemogućile blagovremenu obradu onog malenog zemljišnog pojasa, opljačkale stočni fond oblasti, uništile voćnjake i na taj način stavile narodne vlasti po oslobođenju zemlje u situaciju da rešavaju najosnovnije probleme životnog standarda. I onako zapuštena oblast morala je da se diže takoreći iz pepela udruženim naporima svojih građana.

Zahvaljujući pogodnom geografskom položaju kraja bogatog prirodnim bogatstvima kao i vrlo povoljnim uslovima za razvitak poljoprivrede, posle oslobođenja je privredni život dobojske opštine uzeo snažni zamah. Mogućnosti za ovakav razvoj situacije bile su brojne. Površina neproduktivnog zemljišta iznosila je nešto oko 6%, dok su veliki pojasi bili pod šumom (40%), raznim usevima (32%) a 22% zemljišta bilo je neobrađeno. Snažnu podršku u ovoj akciji pružala je energetska baza u blizini dobojske opštine, dovoljna količina vode i rešeno pitanje snabdevanja električnom energijom (izgradnjom dva dalekovoda). Gustina stanovništva pak, koja je nadmašivala kako sreski tako i republički prosek (148 stanovnika na jednom kvadratnom kilometru), pružala je mogućnost da se obezbedi dovoljan broj radne snage potreban za jednu ovakvu akciju. Najzad, područje dobojske opštine bogato je naslagama kamena krečnjaka i drugim sirovinama za proizvodnju građevinskog materijala, pa su uslovi razvijenog saobraćaja pripomogli da se i ova privredna grana razvije u jeku intenzivne socijalne izgradnje širom zemlje.

Poljoprivreda. Zaostalost poljoprivredne proizvodnje u dobojskoj opštini karakteristika je privrednog nasleđa iz predratnog perioda. Usled rascepkanosti sitnog individualnog poseda bilo je teško povećati produktivnost rada. Usto treba uzeti u obzir i kulturnu zaostalost i konzervativnost individualnog proizvođača. I pored napora učinjenih posle rata nije došlo do nekih vidnijih promena u njegovom ekonomskom standardu, što lepo karakterišu sledeće činjenice: 1955 godine prosečna godišnja potrošnja poljoprivrednog stanovništva po pojedinim artiklima iznosila je u kilogramima i komadima: pšenice — 100, kukuruza — 130, krompira — 48, voća — 40, mleka — 60, jaja — 62, mesa — 21 i vune 0,2.

Iako je ratarska proizvodnja jedna od glavnih poljoprivrednih grana na individualnom seljačkom posedu, velike površine zemlje ostale su neobrađene i pod ugarom (između ostalog, ovo je posledica i nedovoljne primene agrotehničkih mera od strane individualnog posednika). Godine 1955 vladalo je sledeće stanje u pogledu rasporeda pojedinih vrsta biljnih kultura: pod žitaricama se nalazilo 5732 hektara, industriskim biljkama — 134, povrtnim biljem — 467, krmnim biljem — 190, a livade i pašnjaci su zahvatali površinu od 1.121 hektara. Sa ovim površinama dobijeno je te godine u tonama: žitarica — 5.713, industriskog bilja — 284, povrtnog bilja — 2.006, krmnog bilja — 8.047 i sena — 843. Tekućim petogodišnjim planom predviđa se povećanje proizvodnje žitarica za 44%, industriskog bilja za 206%, povrtnog bilja za 48%, krmnog bilja za 124% i sena za 54%. Da bi se ovo postiglo biće izvršena kalcifikacija zemljišta na površini od 600 hektara, reaktivizacija ugara i neobrađenih oranica i u velikoj meri povećaće se upotreba veštačkih đubriva, naročito kod žitarica. Primenjivaće se bolje vrste semena i pojačaće se mere za blagovremeno suzbijanje biljnih bolesti. Jednu od važnih mera pretstavljaće i mehanizacija obrade zemljišta. U tom cilju biće investirano 78 miliona dinara, čime će biti obuhvaćeni i izgradnja magacinskog prostora i melioracioni radovi.

Jedna od izrazitijih poljoprivrednih grana ovoga kraja jeste voćarstvo. Samo broj stabala jabuka i krušaka iznosio je 1955 godine blizu 20.000, a šljiva blizu 70.000. Perspektivnim planom voćarska proizvodnja treba da se poveća za 38%; pri tom se najveća pažnja obraća na gajenje krušaka, trešanja i višanja. Pored povećanja broja stabala, izvršiće se i asanacija starih voćaka na površini od 102 hektra. Pri zadrugama će se formirati pogoni za doradu i preradu voća, sušare, pulpne stanice i pecare za rakiju. Novosadnjom biće obuhvaćeno 217 hektara, a usto će biti podignut jedan malinjak od 50 hektara (zasadi malina podizaće se i na zemljištima koja su dosada bila pod ugarom ili neobrađivana, uz prethodno izvršenu rekultivizaciju). Znatna sredstva biće uložena i za nabavku tehničke opreme — oko 6—7 miliona dinara.

Kao što je već istaknuto, stočni fond ovog područja je za vreme rata teško nastradao, pa i pored svih preduzetih mera dosada još uvek nije dostigao zadovoljavajući nivo. Iako je govedarstvo najrazvijenije, broj goveda ne dostiže ni tri hiljade, ovaca prelazi nešto preko tri hiljade, dok broj konja iznosi svega 173, svinja — 758, živine — 31.000 a košnica — 869. Karakteristično je da broj volovskih zaprega daleko premašuje broj konjskih zaprega (podaci iz 1955 godine). Usled svega ovoga potrebno je iz osnova iz-

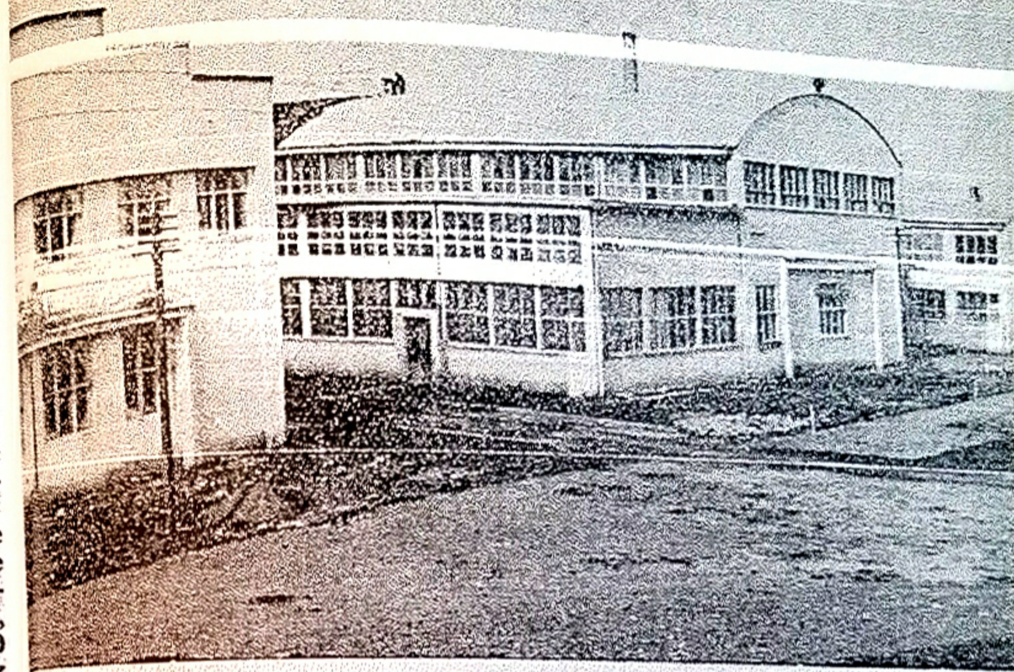
meniti fizionomiju stočarske proizvodnje. Glavne mere koje moraju biti predviđene u ostvarenju ovog cilja odnose se na poboljšanje krvne baze stoke i unapređenje proizvodnje stočne hrane, uz normalno povećanje broja grla i smanjenje broja neproduktivne stoke, čemu će doprineti u znatnoj meri sve snažniji proces mehanizacije.

Najveća pažnja biće posvećena svinjarstvu i živinarstvu. Do 1961 godine broj živine treba da se poveća za 50%, a broj svinja za 49% u odnosu na stanje pre donošenja petogodišnjeg plana. Ukupno povećanje stočnog fonda iznеće oko 3%, budući da se unapređenju ostalih stočnih vrsta zasada neće posvećivati posebna pažnja. Radi poboljšanja ishrane stanovništva ovog kraja predviđa se podizanje jedne mlekare u Doboju. Veterinarska stanica koja je podignuta posle rata i danas ima tri veterinara, biće adaptirana a njene usluge proširene. Svi ovi troškovi zahtevaju ulaganja od preko 55 miliona dinara.

I pored voćarskog bogatstva ovoga kraja održana je tradicija uglavnom primitivne domaće prerade voća, što se vidi iz činjenice da je 1955 godine proizvedeno 37 tona suvih šljiva a ostalog suvog voća svega 6 tona. Pored sušenja, šljiva je najviše prerađivana u rakiju (1955 godine — 770 hektolitara). Jedan mali deo voća prerađen je u pekmez (svega 13 tona). Iste godine proizvedeno je 18 tona sira i 14 tona maslaca, što nije zadovoljavalo potrebe potrošača. Zbog toga se petogodišnjim planom ima u vidu na prvom mestu osetno povećanje proizvodnje sira (488%) i ostalih vrsta suvog voća (283%), a u manjoj meri i proizvodnja ostalih produkata domaće prerađivačke radinosti. Za sve ove poslove predviđena je suma od 7 miliona dinara.

Uloga zadrugarstva. Glavni činilac u krupnoj poljoprivrednoj proizvodnji je zadruga. Ona povezuje individualnog proizvođača sa krupnijim društvenim sredstvima za proizvodnju i posreduje u razmeni dobara između sela i grada, te time vaspitava individualnog proizvođača, razvijajući socijalističke odnose na selu. Na teritoriji dobojske opštine 1957 godine postojalo je 5 zemljoradničkih zadruga: Rudanka, Grapska, Stanić-Rijeka, Karuše i Miljkovac, čijem je organizacionom sređenju u perspektivnom planu posvećena naročita pažnja.

Nova orijentacija u poljoprivredno-proizvodnoj politici uglavnom se oslanja na rad zadružnih organizacija ove oblasti, koje će ubuduće povesti računa o povećanju investicija u poljoprivredi, o novoj kreditnoj politici, pravilnom vođenju poreske politike i politike tržišta i cena, kao i o izgradnji magacinskog prostora, putne mreže itd. Radi ostvarenja ovog poduhvata zadruge će organizovati široku

TVORNICA KOMPRESORA I PNEUMATSKOG ALATA »TRUDBENIK«

saradnju sa svim poljoprivrednim proizvođačima. Predviđeno je više načina kooperacije zadruge i individualnog proizvođača. U ratarstvu se to postiže servisiranjem, to jest obavljanjem radova individualnom proizvođaču na osnovu posebnog ugovora između ovoga i zadruge, i zajedničkom proizvodnjom, gde i zadruge i proizvođač učestvuju sa svojim sredstvima i radnom snagom. Prema perspektivnom planu u 1961 godini prvim, nižim oblikom kooperacije biće obuhvaćeno ukupno 1.220 hektara pod žitaricama i 170 hektara pod ostalim usevima; u odnosu na ukupne površine pod ratarskim kulturama ove cifre obuhvataju 24% zemljišta. Višim, drugim oblikom kooperacije biće obuhvaćeno 378 hektara ili 6,6% u odnosu na ukupnu površinu koja će se 1961 godine nalaziti pod ratarskim kulturama. Time bi u opštini Doboj kooperacijom bile obuhvaćene skoro sve površine u ravničarskom delu — u dolinama reke Bosne, Spreče i Usore u proizvodnji žitarica, industriskog i povrtnog bilja. U voćarstvu kooperacija zadružnog sektora i individualnog proizvođača predviđena je u asanaciji već postojećih voćnjaka (uglavnom prskanje i đubrenje voćnjaka) i podizanje novih zasada (podizanje plan-

4*

ZGRADA SRESKOG NARODNOG ODBORA

težnih voćnjaka, malinjaka i pojase pod crnom ribizlom) Naročito će se razvijati vid kooperacije u podizanju za- sada malina, što je neobično rentabilno budući da se na teritoriji ove opštine nalaze preduzeća »Bosnaplod« i fa- brika konzervi koje mogu da apsorbuju sve količine malin i ribizle, a pošto će ovi zasadi biti u neposrednoj blizin naselja veoma efikasno će biti upotrebljen višak radn snage sa sela. Kooperacija u stočarstvu predviđa osim po- većanja stočnog fonda i poboljšanje njegovog kvaliteta. Ona će se ostvarivati putem kreditiranja, davanja žive stoke u obavezu vraćanja u rasplodnom materijalu i živoj meri kao i kroz niz mera na oplemenjivanju pasmina. Perspek- tivnim planom se problem kooperacije u stočarstvu po- stavlja kao najvažniji problem, tako da ova akcija treba da u toku petogodišnjeg plana potstakne obostrane napore i individualnog proizvođača i zadruge.

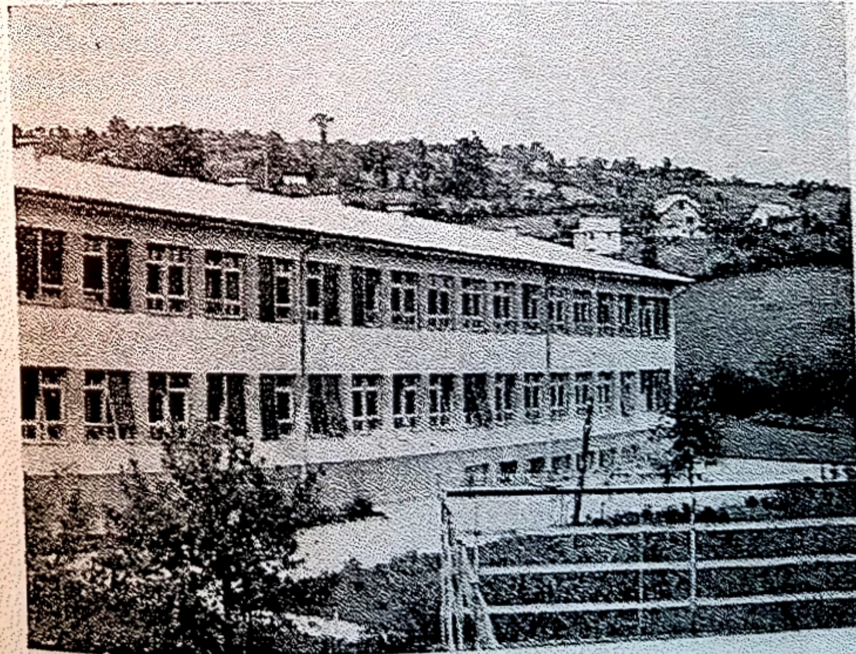
Šumarstvo. Okolina Doboja je relativno bogata šumom U oblasti šumarstva vrednost proizvodnje u 1960 godini u odnosu na prethodnu raste za oko 30%, što je rezultat znat- nog porasta seče iznad godišnjeg proseka. Od radova na

nezi i poboljšanju strukture šumskog fonda izvršiće se po- šumljavanje novih površina u planinskim masivima Pre- slice i Krnina, za koje fabrika celuloze i natron-papira »Sana« u Maglaju već radi investicione programe i ostalu potrebnu dokumentaciju u cilju obezbeđenja potrebnih sredstava. Predviđaju se ukupna ulaganja u iznosu od 26,5 miliona dinara. Dobar deo ove sume biće upotrebljen za podizanje šumske uprave u Stanarima i za dogradnju zgrade šumskog gazdinstva u Doboju.

Industrija. Snažni industriski polet nakon poslednjeg rata, koji se naročito ispoljio u ovoj republici, došao je do izražaja i u Doboju. Osnovane su čitave nove grane, o kojima pre rata nije moglo biti ni pomena. Specifičnost industriskog razvoja u ovom mestu pretstavlja industrija građevinskog materijala, koja poseduje bogatu sirovinsku bazu na samom opštinskom ataru.

Do 1957 godine postojalo je zanatsko preduzeće »Mramor« i industrisko preduzeće »Krečnjak«. Te godine ova dva preduzeća su spojena, a sledeće, 1958 godine, pridodat im je kamenolom i fabrika sode iz Lukavca. Posle pripa-

ZGRADA NOVE BOLNICE

janja kamenolom je renoviran. Godine 1956 u ovoj industriji bilo je zaposleno 159 radnika; tokom sledećih godina ovaj broj se povećao naporedo sa proširenjem proizvodnje tako da je predviđeno da do kraja Petogodišnjeg plana dostigne cifru od 1300 radnika. Perspektivnim planom predviđeno je na prvom mestu podizanje industrije kreča, proširenje proizvodnje lomljenog kamena i tucanika i izvođenje pripremnih radova za dalja proširenja kamenoloma. Samo za ovu poslednju akciju biće investirana suma u iznosu od 80 miliona dinara, dok se za proizvodnju kreča

IZVIĐAČI IZ DOBOJA NA LOGOROVANJU

planira suma od oko 180 miliona dinara. Od toga, samo u ovoj godini predviđena je ukupna suma investicija u ovoj grani od 75 miliona dinara.

S područja metalne industrije najvažniji objekt je fabrika kompresora i pneumatskog alata »Trudbenik«. Njegovi proizvodi upotrebljavaju se u industriji, rudarstvu i građevinarstvu. Godine 1956 ovo preduzeće je proizvelo 115 tona kompresora, 10 tona pneumatskog alata i 39 tona automobilskog pribora. Vrednost bruto produkta iznosila je pomenute godine 694 miliona dinara.

Prirodno je da se za ovako razvijeno preduzeće planira i prilično visok investicioni fond. Tako, do 1961 godine počeće se sa proizvodnjom velikih kompresora, a proširiće se asortiman pneumatskog alata, za kojim postoji velika potražnja na domaćem tržištu. Od najvećeg je značaja odluka ovog preduzeća da otkupi licencu na proizvodnju automobilskih svećica, čime će se postići znatna ušteda u deviznim sredstvima s obzirom da su se ove svećice dosada uvozile. Za sve to biće investirano 350 miliona dinara, a posle rekonstrukcije proizvodnja će iznositi: kompresora — 400 tona, pneumatskog alata — 75 tona, automobilskih svećica — 500.000 komada i ostalog automobilskog pribora — 60 tona. Ukupna vrednost godišnje proizvodnje dostići će cifru od 1,495 miliona dinara, čime će bruto produkat u odnosu na 1956 godinu porasti za 124%. Radi realizacije ovog poduhvata biće proširen konstrukcioni biro preduzeća.

Koliko je ova akcija obimna vidi se iz broja zaposlenog osoblja u proteklom periodu i danas. Godine 1956 preduzeće je imalo 373 radnika i službenika, a 1961 godine njihov broj će porasti na 810.

Do kraja 1961 godine predviđa se da jedno zanatsko preduzeće preraste u industrisko, a proradiće i remontno preduzeće zadružnog saveza za opravku i održavanje poljoprivrednih mašina, vozila i alatki, koje se sada nalazi u fazi izgradnje.

Prehranbena industrija zastupljena je jednim preduzećem — »Bosnom«, fabrikom konzervi. Ova fabrika zapošljavala je 1956 godine 114 radnika i službenika, a njen bruto produkt iznosio je tada 297 miliona dinara. Njeni artikli su konzervisano voće i povrće, i voćni sokovi. Perspektivnim planom predviđeno je povećanje proizvodnje od 22% u odnosu na proizvodnju ostvarenu u 1956—1957 godini. S tim u vezi postoje realne mogućnosti za proširenje asortimana proizvodnjom mesnih konzervi. Smatra se da će bruto produkt ove fabrike 1961 godine iznositi preko 360 miliona dinara. Usled mehanizacije proizvodnje neće doći do znatnijih povećanja radne snage (na kraju petogodišnjeg plana broj radnika i službenika iznosiće 121).

U Doboju postoji jedno grafičko preduzeće »Grafičar«, čiji postojeći kapaciteti sve manje zadovoljavaju povećane potrebe za njegovim proizvodima. Godine 1956 njegov bruto produkt premašivao je cifru od 11 miliona dinara i tada je u njemu radilo 17 radnika i službenika. Za nabavku novih mašina biće investirano blizu 20 miliona dinara, tako da će do kraja 1961 godine bruto produkt narasti na 30 miliona iako se broj radne snage neće osetno povećati. Takođe, izvestan broj radnika biće upućen na specijalizaciju u Hrvatsku ili Sloveniju.

U novije vreme osnovan je rudnik lignita u Stanarima kod Doboja, čiji kapacitet služi za snabdevanje beogradske elektrane i širuku potrošnju. Proces dobijanja uglja u ovom rudniku je vrlo jevtin, tako da se predviđa da se produkt ovog rudnika upotrebljava u hemiskoj industriji i proizvodnji polukoksa. Predviđeno povećanje proizvodnje odnosi se s jedne strane na postepeno povećanje kapaciteta rudnika, a s druge na proširenje mogućnosti plasmana. Računa se i sa novom separacijom, koja će pozitivno uticati na poboljšanje asortimana proizvodnje.

Do danas Doboj nije imao nijedno preduzeće hemiske industrije, osim zanatskog preduzeća »Hemoprodukt«. S obzirom na veoma povoljne ekonomske (proširenje kapaciteta rudnika u Stanarima) i geografske uslove predloženo je podizanje jedne fabrike za proizvodnju sumporne kiseline. Takođe se računa i na uvođenje proizvodnje anilina. U proizvodne operacije »Hemoprodukta« biće investirano 88 miliona dinara za proizvodnju aluminium-sulfata. Postoje dobri uslovi za proizvodnju formaldehida na bazi mentola iz Goražda, sintetičkog fenola na bazi benzola iz koksare »Lukavac«, sintetičkog lepila na bazi formaldehida iz vlastite proizvodnje, sintetičkog fenola na bazi vlastite proizvodnje, karboamida iz Goražda, kao i za proizvodnju sintetičkih plastičnih masa na istoj bazi.

Tabela bruto produkta:

Naziv priv. organizacije:	*1956*	*1961*	*Indeks*
1. Trudbenik	694.000	1,495.000	215
2. Svjetlost	—	350.000	—
3. Krečnjak	32.523	260.100	791
4. Tvornica konzervi	297.000	363.555	122
5. Grafičar	11.350	30.000	273
6. Hemoprodukt	—	45.000	—
Ukupno:	1,034.873	2,543.655	246

Tabela nacionalnog dohotka:

1. Trudbenik	312.481	706.000	226
2. Svjetlost	—	168.000	—
3. Krečnjak	24.891	210.000	742
4. Tvornica konzervi	45.907	63.482	138
5. Grafičar	4.310	13.650	316
6. Hemoprodukt	—	21.600	
Ukupno:	387.589	1,182.732	305

Tabela radne snage:

Naziv pr. org.	*Br. zaposl.*	*1956*	*1961*	*Indeks*
1. Trudbenik	„	373	810	217
2. Svjetlost	„	—	350	—
3. Krečnjak	„	159	1.300	810
4. Tvornica konzervi	„	114	121	106
5. Grafičar	„	17	23	135
6. Hemoprodukt	„	—	21	—
Ukupno:	„	663	2.625	391

Prema tome povećanje bruto produkta u odnosu na izvršenje u 1956 godini predviđa se za 145%, nacionalnog dohotka za 205%, a radne snage za 295%.

Građevinarstvo. Područje dobojske opštine bogato je kamenom i krečnjakom, važnom sirovinskom bazom za građevinarstvo, što je omogućilo, pored drugih uslova, značajan polet ove privredne grane u poslератnim godinama. Proširen je rad kamenoloma, kao i kapaciteti građevinske industrije.

Glavno građevinsko preduzeće je »Radnik«, specijalizovano za objekte visokogradnje. Pored njega rade još železnička građevinska preduzeća broj 1 i broj 12. Ostvarenje građevinskih usluga u 1959 godini iznosilo je 700 miliona dinara, prema 680 miliona u 1958 godini, odnosno za 3% više.

Perspektivnim planom predviđeno je stabilizovanje sadašnjeg bruto produkta preduzeća »Radnik« od oko pola milijarde dinara godišnje, razvijanje manjih uslužnih zanatskih preduzeća, kao i izgradnja krečane u Ševarlijama i modernizacija kamenoloma: »Radnik« učestvuje u 28% radova u dobojskom srezu.

Saobraćaj. I u ovoj privrednoj grani došlo je posle Drugog svetskog rata do značajnog napretka u ovom kraju, najpre izgradnjom železničke pruge normalnog koloseka Šamac — Sarajevo 1947 godine, a zatim i pruge Doboj — Tuzla.

U vezi sa povećanim privrednim razvojem iz godine u godinu dolazi i do povećanja vrednosti saobraćajnih usluga u kraju. Ono je u 1959 godini iznosilo 5,4% u poređenju sa 1958-om (podaci za dobojski srez).

Od Doboja se pruža nekoliko puteva prvog i drugog reda, koji grad povezuju sa sedištem republike, autoputom »Bratstvo — Jedinstvo« i raznim mestima Bosne. Do 1956 godine automobilskog saobraćaja gotovo i nije bilo. Danas postoji auto-transportno preduzeće »Ozren«, koje raspolaže sa više kamiona i autobusa.

U perspektivi se previda proširenje dobojskog železničkog čvora, u koji će biti uloženo blizu milijardu i po dinara, izgradnja preduzeća za opravku pruge i izgradnja preduzeća za impregnaciju drveta za potrebe železničkog saobraćaja. Biće opravljeni mnogi putevi, a neki modernizovani, kao put Doboj — Zenica. Preduzeće »Ozren« dobiće nekoliko novih autobusa. U oblasti PTT-službe najvažnija investicija biće podizanje automatske telefonske mreže sa 900 priključaka i izgradnja poštanske zgrade u Doboju.

Trgovina. Posleratni preobražaj na ovom sektoru ogleda se u tome što su male ćepenke i radnjice zamenila velika socijalistička preduzeća. Robni promet u srezu iznosio je u 1959 godini oko 3 milijarde i 900 miliona dinara prema nešto iznad 3 milijarde u prethodnoj godini, što pretstavlja porast od gotovo 10%. Godine 1956 broj lica zaposlenih u trgovini iznosio je oko 700; do kraja Petogodišnjeg plana predviđa se upošljavanje još oko pedesetak lica. U mestu radi jedna trgovačka škola, čime se uglavnom reguliše pitanje osposobljavanja kadrova.

Početkom ove godine obavljene su organizacione promene poslovanja i pripajanja pojedinih preduzeća. Ujedno se razmatraju mogućnosti proširenja i organizacije trgovine i otkupa u okolnim selima. Do 1961 godine biće podignuta jedna robna kuća, pored više manjih prodavnica i skladišta (prodavnice konfekcije »Varteks«, obuće »Borovo«, nameštaja »Lesnina«, za samoposluživanje i prodavnica kozmetike). Investiciona sredstva za tekući period iznose 214 miliona dinara.

Ugostiteljstvo. Za vreme poslednjeg rata bili su porušeni skoro svi ugostiteljski objekti. Danas u Doboju postoji

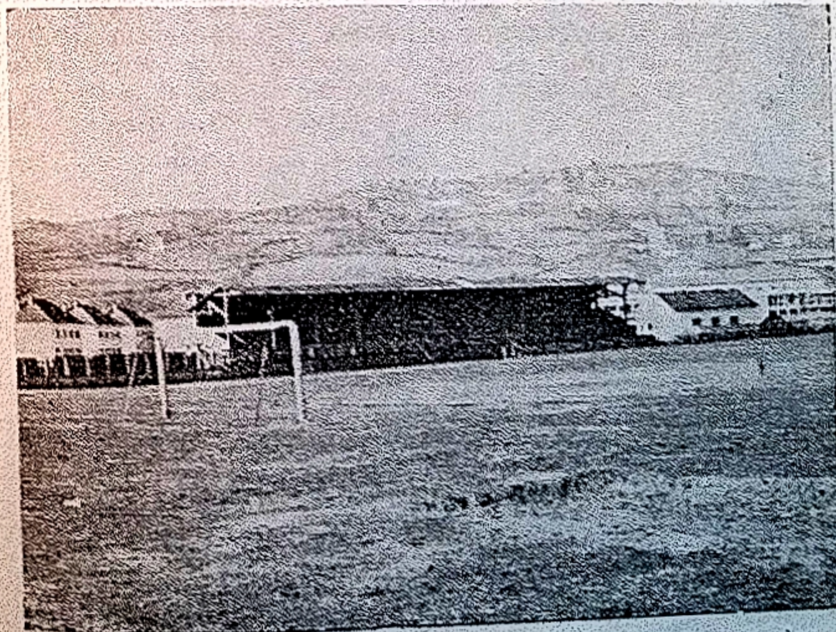
hotel „Bosna" sa 50 ležaja i jedan višerazredni restoran »Turist« kraj nove železničke stanice. Do 1961-e biće osposobljena jedna zgrada za sobe za prenoćište (restoran »Bagrem«).

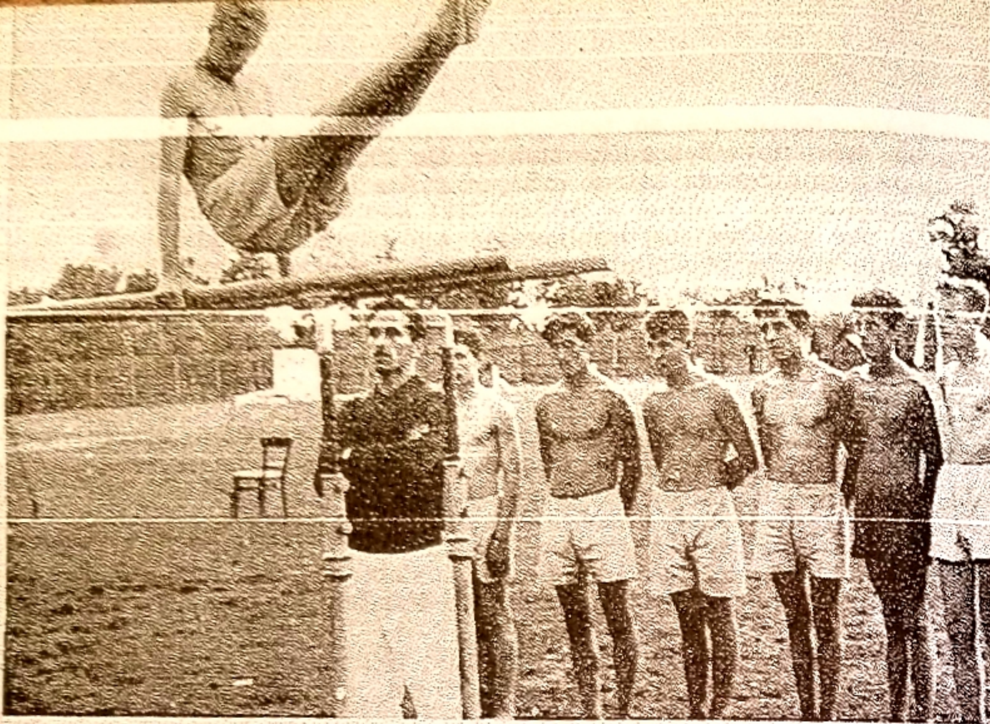
Za ove poslove (osposobljavanje ugostiteljskog kadra, proširenje mreže paušalnih ugostiteljskih radnji, nabavka opreme, otvaranje restorana društvene ishrane i dr.) predviđene su investicije od oko 35 miliona dinara, koje bi do kraja petogodišnjeg plana povećale bruto produkciju za 62%.

Zanatstvo. Broj zanatskih radnji spao je tokom minulog rata od 84, koliko je bilo 1941 godine, na 55. Do 1956 godine osnovano je 12 zanatskih radnji proizvodnog (90%) i uslužnog (10%) karaktera, u koje je investirano oko 63 miliona dinara. Privatni sektor imao je 60 radnji, uglavnom servisnog karaktera. Zastupljeni su sledeći zanati: obućarski, limarski, bravarski, kolarsko-kovački, automehaničarski, časovničarski, poslastičarski, zidarsko-teracarski, električarski itd.

Godine 1959 izvršeno je proširenje i rekonstrukcija tri preduzeća, a promet proizvodnje i usluga je porastao za

STADION PODIGNUT 1947 GOD. DOBROVOLJNIM RADOM

NA SRESKOM SLETU OMLADINACA

DEO TERENA RUDNIKA UGLJA U STANARIMA

27%. Može se slobodno reći da je ova grana privrede, po svršetku rata, posle industrije, doživela najveći napredak.

Do 1961 godine neka preduzeća će od zanatskih postati industriska, a ostala će se proširiti i u te svrhe biće investirano 210 miliona dinara, i to pretežno za nabavku opreme. Pored ostalog, biće podignuta i jedna moderna parna pekara.

Osnovne smernice daljeg privrednog razvoja

Perspektivni plan privrednog razvoja dobojske opštine pretstavlja deo opšteg privrednog plana zemlje i izražava njegove osnovne tendencije. Njegovo težište leži na poljoprivredi. Glavni mu je cilj da se ova, dosada zapostavljena privredna grana, dovede na nivo ostalih grana, i pored smanjenja radne snage na selu i njenog povećanog priliva u grad. Naporedo s tim ide i jačanje socijalističkog sektora na selu, razvijanje raznih vidova kooperacije zadružnog i individualnog proizvođača (poseban oblik kooperacije predviđen je u zanatstvu). U pogledu razvitka industrije naročiti akcenat se stavlja na povećanje produktivnosti rada, ali i na unapređenje i proširenje proizvodnje onih grana za čiji razvitak postoje posebno povoljni uslovi zahvaljujući prirodnim bogatstvima dobojskog kraja: industrije građevinskog materijala, rudarske industrije itd. Naravno, za ostvarenje ovih planova nužno je usavršiti saobraćajnu mrežu i podići je na nivo koji omogućuje značaj Doboja kao važne saobraćajne raskrsnice u centralnoj Bosni.

Slika ukupnih investicionih ulaganja u ovu svrhu po oblastima izgledala bi ovako: industrija — 860 miliona dinara, poljoprivreda — 208 miliona, građevinarstvo — 50 miliona, saobraćaj — 1,550 miliona, trgovina — 214 miliona, ugostiteljstvo — 35 miliona, zanatstvo — 250 miliona, —što ukupno iznosi 3,167 miliona dinara. (U ove investicije nisu ušle one koje se odnose na objekte društvenog standarda). Pomenuta ulaganja uslovljavaju povećanje bruto produkta celokupne privrede sa 7,214 miliona u 1956 godini na 12,100 miliona dinara u 1961 godini, što pretstavlja povećanje za 68%, ne računajući nove kapacitete hemiske industrije i krečane.

Priložene tabele pokazuju odnos osnovnih sredstava društvenog sektora privrede i privatnog sektora poljoprivrede u 1956 i 1961 godini.

U hiljadama dinara

	1956 godina				
	Osnovica za amortizaciju			Sadašnja vrednost	Stepen istroš.
	Ukupno	Građevinski objekti	Oprema i ostalo		
I. Društveni sektor ukupno	1,542.996	607.492	935.504	931,130	39
1. Industrija	669.006	191.061	447.945	935.156	41
2. Poljoprivreda	10.493	6.634	3.839	7.930	24,42
3. Građevinarstvo	22.108	6,362	25.746	12.190	55,16
4. Saobraćaj	489.514	219.270	270.244	277.022	56,53
5. Trgovina	231.251	98.920	232.331	150.235	64,94
6. Ugostiteljstvo	77.531	67.596	9.935	66.992	85,89
7. Zanatstvo	43.093	17.629	25.464	24.605	57
8. Privatni sektor poljoprivrede:	980.197	564.300	415.897	837.344	15
II Sve ukupno:	2,523.193	1,171.792	1,351.401	1,771.474	30

U hiljadama dinara

	Osnov	1961 godina				Indeks	
	Osnovica za amortizaciju			Sadašnja vrednost	Stepen fizič. istroš.		
	Ukupno	Građevin. objekti	Oprema i ostalo			12/7	15/10
I. Društveni sektor ukupno	2,536.613	903.085	1,633.528	1,842.997	28	141	165
1. Industrija:	1,547.566	477.307	1,070.2 9	1,238.026	20,04	231	313
2. Građevinarstvo:	48.000	6.362	41.638	23.673	51	400	196
3. Poljoprivreda:	18.000	13.000	5.000	14.000	22	171	177
4. Saobraćaj	411.047	121.416	289.631	227.298	45	84	82
5. Trgovina:	271.000	130.000	141.000	180.000	34	117	120
6. Ugostiteljstvo:	101.000	75.000	26.000	80.000	21	129	119
7. Zanatstvo:	140.000	80.000	60.000	80.000	43	326	320
8. Privatni sektor poljoprivreda:	1,089.855	620.730	469.125	904.580	17	111	108
II. Sve ukupno:	3,626.468	1,523.815	2,102.653	2,747.677	25	129	137

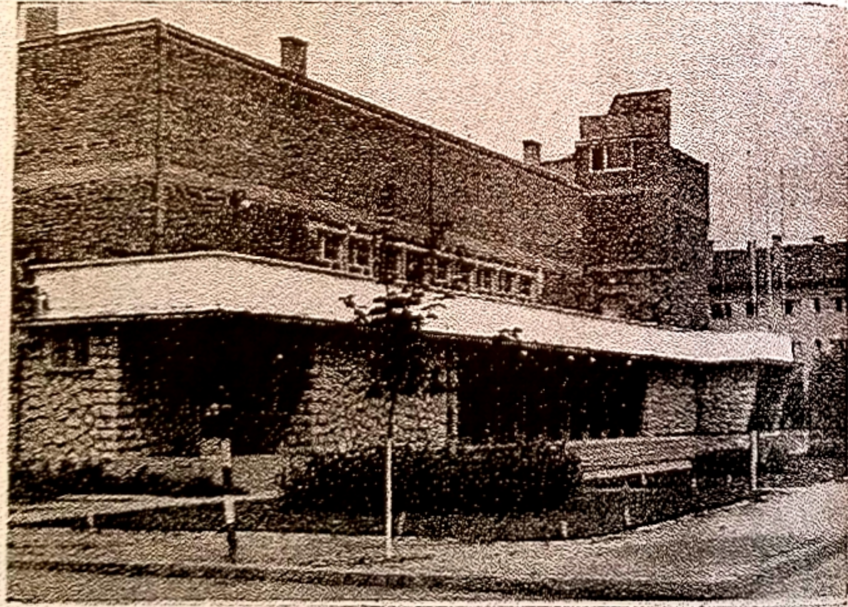
Stanje školstva, prosvete i kulture na području opštine Doboj

Na području ove opštine pre Drugog svetskog rata oko 80% stanovnika bilo je nepismeno. Ovo se naročito odnosi na stanovništvo ženskog pola. Škola je bilo vrlo malo. U 17 osnovnih škola bilo je nešto oko 2.000 učenika i oko 30 prosvetnih radnika. U samom gradu Doboju postojala je jedna, za tadašnje uslove viša škola, zvana Građanska škola — trgovinskog smera. U njoj su se većinom školovala deca imućnijih građana Doboja i okoline. Za vreme rata i od postojećeg školskog prostora uništeno je oko 50%, a inventar i učila skoro 90%. Broj prosvetnih radnika bio je sveden na minimum.

Odmah posle rata prišlo se obnovi postojećeg i izgradnji novog školskog prostora.

Danas na poručju opštine Doboj radi 59 raznih škola. Od toga 51 osnovna škola, 1 gimnazija, 1 Srednja ekonomska škola, 1 Industriska škola, 1 Škola učenika u privredi, 1 Majstorska metalna škola, 1 Škola visokokvalifikovanih majstora stolara, 1 Bačvarska škola i 1 Niža trgovačka

DOM KULTURE

škola. U sve ove škole obuhvaćeno je oko [illegible] učenika, a sa njima radi oko 250 učitelja, nastavnika i profesora.

Prošle i ove godine grade se škole u poslednjim školskim područjima koja ih do sada nisu imala. Tim će biti obezbeđeno osnovno školovanje skoro svim školskim obveznicima na području ove opštine. Međutim, to osnovno školovanje je još uvek kroz nepotpunu osnovnu školu (uglavnom četirirazredne i šestorazredne škole), te zajednici pretstoji velika briga kako obezbediti uslove za prelaz na potpuno osnovno školovanje svih školskih obveznika. Na području opštine za sada radi pet potpunih osnovnih škola sa oko 5.000 učesnika. Ove godine se vrše pripreme za otvaranje još 4—5 potpunih osnovnih škola, a perspektivnim planom razvoja školstva do 1971 godine predviđeno je da se svim učesnicima — školskim obveznicima omogući potpuno osmorazredno osnovno školovanje.

Dve srednje škole tj. Gimnazija i Srednja ekonomska škola, koje imamo u našem gradu nedovoljne su za veliki broj onih koji žele da nastave školovanje, tim pre što su na ove škole orijentisana deca sa vrlo velikog područja (Tešanj, Teslić, Maglaj, Modriča, itd.). Zbog toga Doboj očekuje otvaranje još jedne srednje škole, a u bližoj budućnosti i više škole.

ŠKOLSKE ZGRADE

Mreža nižih stručnih škola je razvijena. Neke od tih škola su se do te mere afirmisale da su njihovi proizvodi stigli i van granica naše zemlje, da u svojim vitrinama imaju zlatne i srebrne medalje sa izložbi i sajmova organizovanih u našoj zemlji. U tom pogledu posebno se ističe Bačvarska škola jedina ove vrste u našoj zemlji. Rezultati koje postižu ove škole su vredni pažnje tim pre kad se ima u vidu da su većina njih smeštene u prilično slabe prostorije, koje ne mogu da zadovolje ni osnovne principe nastave i vaspitanje.

Uporedo sa borbom za obezbeđenje novih škola i novih učionica u postojećim školama, ulažu se veliki napori da nastavno-vaspitni rad pokaže što bolje rezultate. Svakodnevna je briga da se u škole unesu takvi oblici rada koji će omogućiti što svestranije obrazovanje i vaspitanje učenika.

Organizacija i ustanove kojima je bio zadatak da rade na prosvećivanju naroda takoreći nisu ni postojale. Danas na području opštine radi: 12 kulturnoprosvetnih društava, 10 društava DTV »Partizan«, 1 kulturno-umetničko društvo, 4 biblioteke sa oko 11.000 knjiga, 8 čitaonica, 6 sportskih društava, Radnički univerzitet, Centar za unapređenje domaćinstva, itd. Ovako širok krug organizacija i ustanova doprinosi da je kulturno-umjetnička i sportska aktivnost na području opštine razvijena: Za sada se ulažu napori da se broj istih proširi, kao i da im se stvore bolji uslovi za rad.

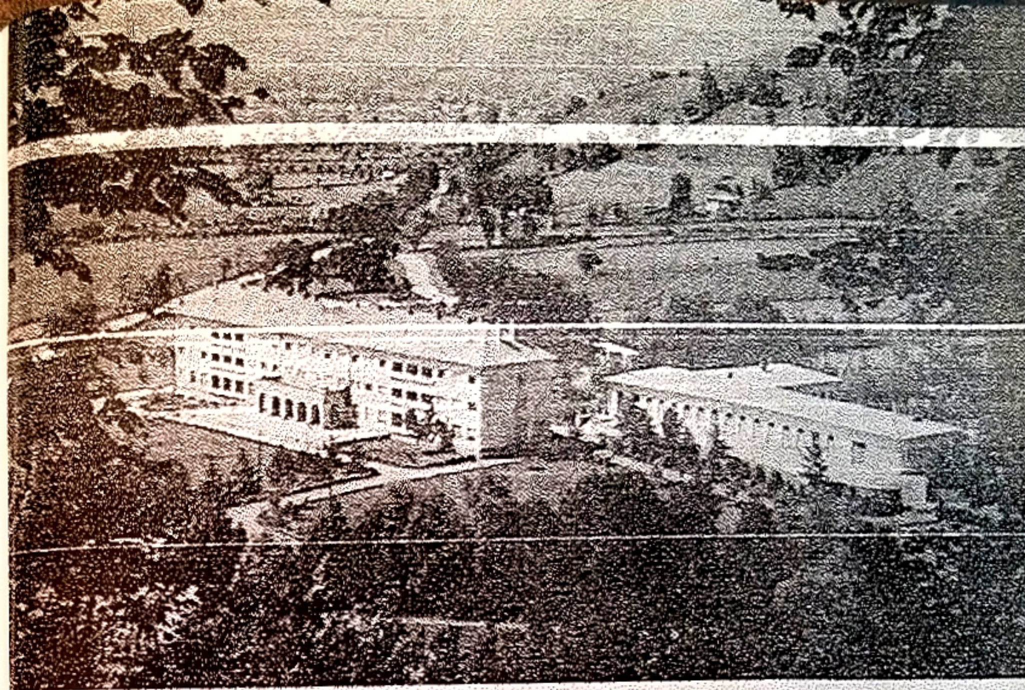
Koliko napora komuna ulaže za uspešan razvoj školstva prosvete i kulture vidi se i po tome što oko jedna trećina ukupnih budžetskih rashoda otpada na ovu oblast.

IZLETIŠTA I OKOLINA

Banja Vrućica

Banja Vrućica leži u dolini Usore, pritoke reke Bosne, 3 kilometra jugozapadno od Teslića a na nadmorskoj visini od 230 metara. Dolina Usore je okružena spletom brežuljaka i planinskih venaca Borja, Očauša i ogranaka Vlašić planine. Kroz banju protiče potok Grabovac, koji se uliva u Usoru, koja je od banje udaljena svega 1 kilometar.

U Vrućici se stiže autobusom iz Teslića, koji ima svakodnevnu železničku vezu sa Dobojem, a samim tim i sa brzim i putničkim vozovima koji dolaze iz Beograda, Zagreba i Sarajeva. Isto tako u Teslić se stiže preko Doboja i iz Banja Luke, prugom Banja Luka — Doboj. Teslić je udaljen od Doboja 28 kilometara.

PANORAMA BANJE VRUĆICE

Klima je takozvana »srednjebosanska« kontinentalna, koja ne pokazuje preterivanja ni u hladnoći ni u toploti, a ima relativno malo više padavina. Vazduh je čist, nema vetrova ni magle, letnje večeri i noći su, i posle najtoplijih dana, sveže i vrlo prijatne. Usled tih osobina i usled radioaktivnosti od emanacije mnogih mineralnih izvora, sam vazduh Vrućice je po sebi lekovit: umiruje živce, donosi apetit i dobar san, dobro raspoloženje, itd.

Prema narodnom predanju banja Vrućica je već odavno poznata kao osobito lekovita za srce i živce. Ona je korišćena još u vreme Rimljana, o čemu svedoče ostaci nađenih starih kupatila kao i rimski novac i prsteni, nađeni u mulju, kojima su bolesnici imali običaj »darivati vrelo« u znak zahvalnosti za izlečenje. Obližnji bogumilski grobovi a i sam naziv »Vrućica« potkrepljuju to narodno predanje. Banju su takođe koristili Turci za vreme svoje vladavine u Bosni i bila je vlasništvo bosanskih begova. Poslednji posednik banje bio je Simo Krstić, koji je banju kupio od čuvenog bega Ajanovića iz Tešnja. Na njegov poziv je, 1922 godine, došao balneohemičar dr. R. Fresenius iz Visbadena sa svojim asistentom dr. A. Capskim i izvršio svestranu analizu glavnih izvora Vrućice, a 1925 godine je inž. Eugen Mauer iz Baden-Badena izvršio vrlo uspelu kaptažu izvora. Posle toga podigli su kupatilo i hotel.

U toku rata banja je mnogo stradala od paljenja i rušenja. Tako je potpuno uništen jedan hotel sa 120 kreveta, jedna vila sa 20 kreveta, a sadašnji paviljon bio je demoliran. Uništena je takođe i električna centrala.

U periodu posle rata izgradnji i uređenju banje poklonjena je velika pažnja. Ponovo su ispitani svi izvori, pa je 1951 godine naš profesor Josip Baš uspeo da za 45 dana pronađe 8—9 litara vode u sekundi i da izvor ponovo kaptira. Na taj način je kapacitet vode u Vrućici u odnosu na predratno stanje znatno povećan, jer je inž. Mauer 1925 godine pronašao samo 2 litra vode u sekundi. Takođe je obnovljen i stanbeni paviljon i izgrađen moderan hotel sa restoranom, kao i dalekovodi od Teslića do banje radi pojačanja električnog osvetljenja.

Postoje izvori kisele radioaktivne zemno-alkalne gorke vode, temperature 29,7°C (to su izvori u bazenima i u »Narodnoj banji«) i izvori kisele slano-gorke vode, temperature 14°C. Mineralna voda Vrućice je vrlo ugodnog ukusa, bistra, prozračna i penuši bogatom sadržinom ugljene kiseline. U jednom litru vode ima 1,73 grama slobodne ugljene kiseline.

Takođe je utvrđena i radioaktivnost ove vode. Jedan deo ustanovljenog radioaktiviteta vode iz banje Vrućice potiče od samih radioaktivnih elemenata rastvorenih u toj vodi. U Institutu za radium u Parizu, iz izvorskog mulja (blata) banje Vrućice izolovan je 29. oktobra 1929 godine radium u obliku radioaktivnog bariuma i izmereno je, da po jedan gram ovog blata emanira koliko bi emaniralo 9×10^{12} grama čistog radium-elementa.

Voda se upotrebljava za pijenje i za kupanje.

Indikacije: bolesti srca i krvnih sudova (mane, zapaljenja, proširenja, zakrečenja, funkcionalni poremećaji, visoki krvni pritisak, proširenje vena itd.), bolesti metabolizma (urična diateza, giht) neuralgije, naročito išijas, hronični katari želuca sa smanjenom količinom želudačne kiseline, nedovoljne funkcije jetre, bubrega i drugih važnih žlezda, sve vrste živčanih obolenja, sterilnost, a isto tako oporavak posle akutnih i teških obolenja, posle trovanja, od malokrvnosti, oronulosti ili zamorenosti ma koje vrste.

Kontraindikacije: tuberkuloza, duševne bolesti.

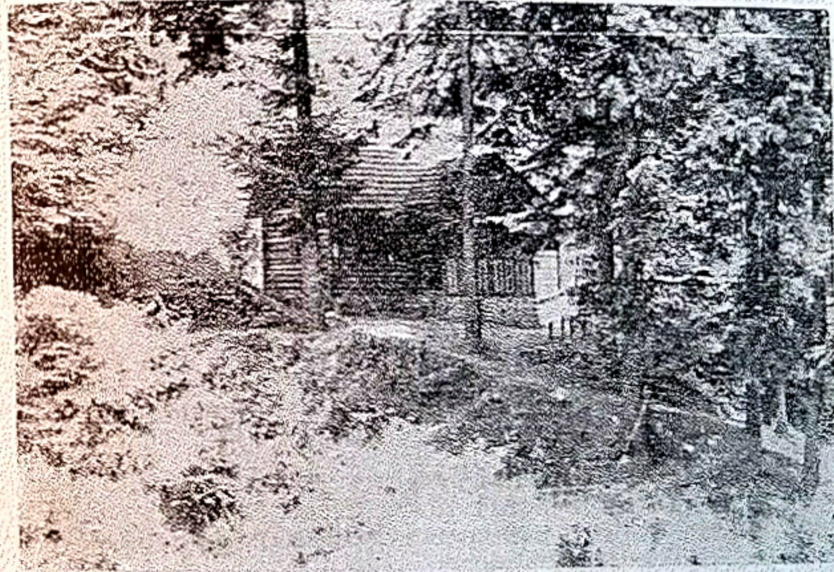
Drugi načini lečenja: fizikalna i dijetalna terapija.

Rezultati lečenja u ovoj banji su veoma vidni i uspešni. Tako se proširene aorte sužavaju u vremenu od dve do tri nedelje banjskog lečenja. Normalne aorte se ne menjaju. Proširena srca smanjuju se u svim diametrima i srčani mišić oživljava i ojačava. Povišeni pritisak krvi se posle 10—20 kupanja smanjuje za 20—40—50 mm Hg. Bilo je smanjivanja za 120 mm Hg posle samo 10 kupanja. Niski pritisak se

penje na normalu. Voda Vrućica normalizuje rad svih važnih žlezda, a ima izvanredan uticaj na funkciju jetre i bubrega. Kako sadrži prilično magnezijumovih soli i radiumelemenata, ona je dragoceno sredstvo predohrane od raka.

Nad kaptiranim izvorima nalazi se kupatilo, koje se sastoji od dva bazena, muškog i ženskog i deset kada.

Od stambenih objekata banja raspolaže jednim moderno uređenim hotelom i jednim paviljonom. Ovaj hotel, sagrađen posle rata, ima 120 soba za smeštaj 140 lica, 4 apartmana, moderni restoran, terase, kursalon, čitaonicu i dr.

DETALJ IZ KISELJAKA KOD TEŠNJA

Paviljon može da primi 80—100 posetilaca i u njemu se nalazi ambulanta, terapija, rentgen, laboratorija, masaža a takođe i restoran i čitaonica. Krov paviljona može da posluži za sunčanje pacijenata.

Banja ima park i šumicu kroz koju su uređene staze za šetanje.

Glavna sezona traje od 15 maja do 31 oktobra, a radi i preko cele godine.

Pre rata, za vreme banjske sezone, boravilo je godišnje 700 do 1000 seljaka koji su se lečili u banji a stanovali u obližnjim seoskim kućama.

Broj posetilaca posle rata, kako onih koji stanuju u banji, tako i onih koji se leče u banji a stanuju u obližnjim selima ili u Tesliću približan je, a nekada i veći od broja posetilaca pre rata.

Izleti se mogu praviti na planinu Borje, koja se odlikuje četinarskom šumom, pašnjacima i bistrim izvorima, i u mesta Teslić, Tešanj i Doboj. Teslić je gradić sa oko 5000 stanovnika, čuven po svojoj industriji drva, a leži, kao i Banja Vrućica, u dolini reke Usore. U njemu se bukovo drvo destiliše i hemiski prerađuje u alkohol, aceton, sirće, itd. Osim »Destilacije drva« postoji u Tesliću i velika parna pilana »Borje«, a preko Usore, nasuprot banji, rudnik mrkog uglja i lanara.

Pri kraju je izgradnja Kardiovaskularnog stacionara, kao i rehabilitacionog centra, sa oko 120 novih bolesničkih ležaja. Postaće to važna industrija za lečenje srca i krvotoka, prvog u našoj zemlji.

Maglaj

Ovaj grad je najveći u dolini reke Bosne, a leži na njenoj desnoj obali ispod Ozren planine. Prvi spomen o njemu datira od 20 avgusta 1503 godine, kada je već bio pod turskom vlašću. Pod Turcima je imao posadu, koja je sa zapovednicima 1697 godine brojala 200 vojnika. Tvrđava je tada bila snabdevena sa tri mala topa. Barutana je 1728 popravljena kao i pet kula i pet karaula.

Za vreme ratova 1697 i 1789 austriska vojska bila je za kratko vreme posela ovu tvrđavu. Negde sredinom XVIII veka postala je sedište kapetana. Nešto posade bilo je u njoj sve do austriske okupacije Bosne.

Tešanj

Ovaj grad se uzdiže na strmom brežuljku koji se nalazi u sredini istoimene varošice. Njegov deo sagrađen je još u Srednjem veku, a donji pod Turcima početkom XVIII veka. Grad je dosta očuvan.

Prvi pomen Tešnja datira iz 1461 godine. Turci su ga zauzeli oko 1512. Početkom XVIII veka bio je sedište kapetana. Prema jednom anonimnom opisu bio je snabdeven sa tri baterije, sa 15 velikih topova, a 1833 bio je snabdeven sa 31 topom. Početkom XIX veka imao je posadu od svega 20 vojnika. Opravljen je 1838 godine.

Dobor

Doborski grad leži na jednom brežuljku planine Vučjak, iznad leve obale Bosne, u blizini varošice Modriča. Sastoji se od dve kule spojen je sa dva uporedna, osamnaest metra duga bedema. Sagradio ga je oko 1387 godine hrvatski ban Ivan Horvat. U Srednjem veku imao je znatnu strategisku važnost. Poznat je naročito po čuvenom porazu bosanskog plemstva 1408 godine. Krajem XV i početkom XVI veka bio je u posedu moćnih slavonskih velikaša Berislavića.

Bobor je zauzeo Husrev-beg 1536 godine i potom je u njemu smeštena posada od 40 vojnika. Za vreme rata od 1716—1718 pao je u austriske ruke. Tada ga je branila posada od 200 ljudi. Po Požarevačkom miru 1718 godine ostaje pod Turcima, ali više nije imao vojnu posadu. Prema jednom austriskom izveštaju iz 1785 to je bio stari, prilično čvrst napušten grad. U to vreme njegovu je ulogu preuzela Derventa.

LITERATURA

1. Vukašin Sirovina, Prošlost i naselja grada Doboja, Doboj 1938.
2. Vladimir Ćorović, Istorija Bosne, Beograd 1940.
3. Ivan Frano Juhić, Putopisi i istorisko-etnografski radovi, Sarajevo 1953.
4. Hamdija Kreševljaković i Hamdija Kapidžić, Vojno-geografski opis Bosne pred Dubički rat od 1775 godine, Sarajevo 1957.
5. Hamdija Kreševljaković, Kapetanija u Bosni i Hercegovini, Sarajevo 1954.
6. Hrvatska enciklopedija, pod Doboj, Zagreb 1944.
7. Enciklopedija Jugoslavije III, pod Doboj, Zagreb 1958.
8. Hamdija Kreševljaković, Stari bosanski gradovi, Naše Starine I.
9. Dr Ćiro Truhelka, Naši gradovi, Sarajevo 1904.
10. A. Benac, D. Srgijevski, Đ. Mazalić, Kulturna istorija Bosne i Hercegovine, Sarajevo 1955.
11. Vaso Čubrilović, Bosanski ustanak 1875—1878, Beograd 1930.
12. Glasnik Srpske pravoslavne crkve za 1958.
13. Mihovil Mandić, Povjest okupacije Bosne i Hercegovine, Zagreb, 1910.
14. Srpsko-hrvatska-slovenačka enciklopedija I, pod Doboj, Beograd 1925.
16. Vladimir Ćorović, Crna knjiga, Beograd 1920.
17. Vojno istoriski institut JNA, Oslobodilački rat naroda Jugoslavije 1941—1945, I—II, 1958, 1959.

18. Vojno istoriski institut JNA, Zbornik dokumenata i podataka o oslobodilačkom ratu naroda Jugoslavije, IV 1—24.
19. Todor Vujasinović, Ozrenski partizanski odred, Beograd 1950.
20. Šematizam Srpske pravoslavne crkve za 1895, 1896, i 1897, Sremski Karlovci 1896—1898.
21. Gustav Bodenštajn, Povjest naselja u Posavini 1718—1739, Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu XIX.
22. G. Z. M. Sarajevo 1953, str. 215—23 (Đ. Basler).
23. Isto, 1957, str. 93—108 (Đ. Basler).
24. Isto, 1953, str. 225—36 (dr S. Brodar).
25. Isto, 1897, str. 161—67 (T. Dragičević).
26. Isto, 1906, str. 243—44 (T. Dragičević).
27. Isto, 1933, str. 4—5 (dr. M. Mandić).
28. Isto, 1897, str. 536—7 (dr. C. Patsch).
29. Itso, 1954, str. 163—7 (dr. A. Benac).
30. Isto, 1907, str. 62—75 (dr. Ć. Truhelka).
31. Isto, 1901, str. 14—15 (dr. Ć. Truhelka).
32. Isto, 1891, str. 251—62 (V. Radimskiy).
33. Isto, 1895, str. 573—4 (dr. C. Patsch).
34. M. Vego, Naselja bosanske srednjevekovne države, Sarajevo 1957, str. 32.
35. H. Kreševljaković i H. Kapidžić, Vojno geografski opis Bosne pred Dubički rat, Sarajevo 1957.
36. H. Kreševljaković, Stari bosanski gradovi, Naše starine I, Sarajevo 1953, str. 21.
37. Isti, Prilozi, povjesti bos. gradova pod turskom upravom, Prilozi Or. inst. II, Sarajevo 1952, str. 161.
38. Isti, Kapetanije u Bosni i Hercegovini, Sarajevo, 1954.
39. Đ. Mazalić, Vinac i Doboj G. Z. M. Sarajevo 1958, str. 237—40.

[illegible] učenici
Kovačević Milki

SADRŽAJ